

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Katedra studií občanské společnosti

Barbora Matějková

Význam komunity v komunitních zahradách

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Bc. Eliška Hudcová

Praha 2019

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.“

„Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.“

V Praze dne 10. května 2019

Barbora Matějková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat respondentům z komunitních zahrad za jejich ochotu zúčastnit se výzkumu a organizacím Kokoza, o. p. s. a Prazelenina, z. s. za jejich vstřícnost a nápomocnost. Velké díky také patří vedoucí práce Mgr. Bc. Elišce Hudcové za trpělivost, připomínky a cenné rady.

OBSAH

Úvod.....	8
Teoretická část	10
1 Význam a smysl komunitních zahrad	10
1.1 Co je komunitní zahrada	10
1.2 Motivace.....	11
1.3 Typologie prostorové a vztahové organizace.....	15
1.4 Závěr	16
2 Komunita.....	17
2.1 Co je komunita	17
2.2 Význam komunity a její výhody	19
2.3 Význam komunity v městském prostředí.....	20
2.4 Závěr	22
3 Sociální vazby a sociální kapitál	23
3.1 Sociální vazby	23
3.2 Sociální kapitál.....	24
3.3 Typy sociálního kapitálu	27
3.4 Závěr	29
4 Organizace občanské společnosti v roli zřizovatele.....	30
4.1 Organizace občanské společnosti.....	30
4.2 Definice organizací občanské společnosti.....	31
4.3 Závěr	32
Výzkumná část.....	33
5 Metodologie	33
5.1 Konceptuální rámec výzkumu.....	33
5.2 Výzkumné otázky.....	33
5.3 Metody sběru dat.....	34
5.4 Průběh výzkumu.....	35
5.5 Limity výzkumu	36
6 Výsledky	38
6.1 Charakteristiky zkoumaných zahrad	38
6.2 Charakteristika výzkumného vzorku.....	38
6.3 Motivace.....	39
6.4 Komunita.....	43
6.5 Sociální vazby	49
6.6 Sociální kapitál.....	50

6.7 Zřizovatel	54
Závěr	56
Zdroje	58
Knihy a články	58
Internetové zdroje	60
Přílohy	63
Příloha 1 Vzor dotazníku pro komunitní zahradníky.....	63
Příloha 2 Body rozhovoru s koordinátory zahrad.....	69

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá konceptem komunitních zahrad, kde společná činnost lidí, vzájemná pomoc a usilování o společný cíl vytváří určitý model komunity. V diplomové práci chceme objasnit fungování vztahů, na kterých je komunita založena, jak ji vnímají členové a popsat její charakter. Cílem je ukázat, jak organizace občanské společnosti, které zřizují komunitní zahrady, mohou vytvářet prostředí vhodné pro setkávání a sdružování lidí v komunitách a umožňují jim zde uspokojit potřeby, které ve své lokalitě postrádají.

Klíčová slova

komunita, komunitní zahrada, neziskové organizace, organizace občanské společnosti, sdružování

Abstract

The diploma thesis deals with the concept of community gardens, where the common activity of people, mutual help and pursuit of a common goal creates a certain community model. In this thesis we want to clarify the functioning of the relationships on which the community is based, how members perceive it and describe its character. The aim is to show how civil society organizations that set up community gardens can create an environment for meeting and associating people in communities and enabling them to meet the needs they lack in their location.

Key words

community, community garden, non-profit organizations, civil society organizations, association

ÚVOD

Diplomová práce *Význam komunity v komunitních zahradách* se zabývá tématem komunitních zahrad, které se začaly v českých městech objevovat v posledním desetiletí. Zahradničení a komunitní soužití jsou pojmy, které si s městským životním stylem jde těžko spojit, a právě pro tuto zdánlivou rozporuplnost jsem si toto téma vybrala. Zajímalo mě, co motivuje a láká městské obyvatele k sázení rostlin a pečování o ně, kde ve městech zahrady vznikají a jak jsou zajištěny před nezvanými návštěvníky. Jako hlavní cíl této práce jsem si však zvolila otázku, jaký význam má pojem „komunitní“ v jejich názvu.

Společnou prací a usilováním o stejný cíl vznikají mezi zahradníky vazby a vztahy, které vytváří určitou formu komunity. Výzkumné otázky, které jsem si stanovila, se týkají porozumění fungování komunity, k čemuž chci dojít zejména pozorováním a skrze odpovědi jejích členů. Další z výzkumných otázek se zaměřují na podobu sociálních vazeb mezi komunitními zahradníky. V neposlední řadě se zaměřuji také na zřizující organizace komunitních zahrad, kterými jsou v tomto případě organizace občanské společnosti, ty zakládají a spravují zahrady a zajímá mě, jaký mají vliv na utváření komunity.

Teoretická část obsahuje čtyři kapitoly, které jsou vzhledem do dané problematiky a vysvětlují základní pojmy, se kterými v diplomové práci pracuji. První kapitola definuje komunitní zahrady, jejich podobu, účel i funkce, které mohou poskytovat. Následující kapitola řeší pojem komunity, soustředila jsem se na výhody, které z ní plynou a na její atributy. Třetí kapitola se týká sociálních vazeb a sociálního kapitálu, protože předpokládám, že komunitní zahrady sociální kapitál produkují a podle uvedených teorií budu jeho znaky hledat. Čtvrtá kapitola se věnuje organizacím občanské společnosti v roli zřizovatele komunitních zahrad. Definuje specifika těchto organizací, jejich možné typy a cíle pro pozdější využití ve výzkumu.

Výzkumná část je zpracována jako případová studie dvou pražských komunitních zahrad, ve kterých jsem provedla dotazníkové šetření a rozhovory s koordinátory zahrad. Důležitou částí bylo i pozorování, kterým jsem se snažila porovnávat, jak se teoretická východiska sociálního kapitálu a sociálních vazeb projevují v prostoru obou komunitních zahrad. Výzkumný přístup, který je zvolen, umožňuje porozumět realitě komunitních zahradníků a zachytit jejich vnímání vztahů, vazeb a přínosů komunitní zahrady.

Tématu komunitních zahrad se v poslední době věnuje mnoho bakalářských a diplomových prací, soustředí se však často na jejich podobu, okolnosti vzniku či na možnosti

samozásobitelství a množství výpěstků.¹ Tato diplomová práce se bude soustředit na studium komunitních zahrad a jejich rozměru v oblasti mezilidských vztahů.²

---

¹ Například: MALÁ, Soňa. *Komunitní zahrada jako cesta k samozásobitelství ve městě* [online]. Brno, 2015 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/gzhde2/>>. Nepublikovaná diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Mgr. Eva Fraňková, Ph.D.

DOLEŽELOVÁ, Marie. *Komunitní zahrady* [online]. Brno, 2016 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/jst2o0/>>. Nepublikovaná diplomová práce. Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta. Vedoucí práce Ing. Jiří Martinek, Ph.D.

² Tato diplomová práce se bude zabývat pouze komunitními zahradami, které byly založeny organizacemi občanské společnosti, nebude reflektovat ty, které založila neformální skupina lidí, obchodní společnost, samospráva nebo soukromý vlastník.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝZNAM A SMYSL KOMUNITNÍCH ZAHRAD

Formy komunitních zahrad se v Evropě objevily během první a druhé světové války jako reakce na nedostatek potravin. Doplnovaly příděly potravin a potřebné živiny městským obyvatelům, kteří neměli možnost se k nim dostat jiným způsobem. Význam a smysl komunitních zahrad se týkal přežití a obživy (Egli, 2016 : 348).

Dnešní komunitní zahrady jsou zakládány především pro volnočasové aktivity, důraz je kladen na jejich komunitní charakter, na schopnost lidí sdružovat se a vytvářet sociální síť, posilovat sociální kapitál a změny v místním společenství, hlavním účelem již není poskytování potravin a samozásobitelství (Glover, 2004 : 143, srov. Spilková, 2017 : 887). Jejich význam se tedy posouvá od nutnosti zabezpečení obživy k zabezpečení kvalitně využitého volného času.

Tato kapitola se nejprve zabývá pojmem komunitní zahrady a za použití odborné literatury vyloží její různé významy. V dalších podkapitolách se věnuje důvodům a motivacím, proč jsou komunitní zahrady zakládány, jaké potřeby naplňují a jakou podobu má organizace zahrady.

1.1 CO JE KOMUNITNÍ ZAHRADA

Komunitní zahrady jsou nejčastěji koncipovány jako veřejné zahrady na území města nebo v jeho okolí, iniciované, podporované a řízené skupinou lidí, kteří tento prostor společně využívají k pěstování rostlin, ke společným aktivitám a setkávání (Ferris, 2001 : 560, srov. Thornton, 2017 : 971). Pozemky, na kterých se komunitní zahrady budují, nebývají primárně určeny k produkci potravin, často se jedná o zanedbané, chátrající městské prostory, které jsou dočasně propůjčeny zahradníkům k této aktivitě soukromým vlastníkem nebo městem (Koopmans, 2017 : 155, srov. Schukoske, 2000 : 355).

Členové této komunity vytváří sociální síť, kde si vzájemně poskytují pomoc při udržování tohoto pozemku, jejich vztahy by měla charakterizovat určitá forma recipacity a spravedlivý stupeň altruismu (Glover, 2004 : 143, srov. Ferris, 2001 : 562). Důležitou roli zde hraje i respekt k životnímu prostředí a harmonie komunity s půdou v rámci principů udržitelnosti (Ferris, 2001 : 561).

Pojem „komunitní zahrada“ zahrnuje široký soubor schémat a podob, nedá se jednoduše a jednoznačně definovat, avšak široká koncepce umožňuje pojmut pod tento termín mnoho druhů občanských aktivit, typů vlastnictví, organizace a demokratické kontroly (Ferris, 2001 : 561). To, co komunitní zahrada konkrétně označuje, je čistě na členech, na jejich potřebách, vizích, na prostoru a podmínkách, které se nabízejí (Firth, 2011 : 556).³

Komunitní zahrady, které se stávají čím dál rozšířenějším městským fenoménem (Spilková, 2017 : 888), jsou kolektivně spravovanými zahradami, které zušlechťují pozemky ve městech pěstováním rostlin a pozitivních mezilidských vztahů.

1.2 MOTIVACE

Komunitní zahrady představují jedinečný městský prostor, který má potenciál realizovat přání a naplnit potřeby mnoha obyvatel města. Motivace k zahradničení a benefity, které městské zahradničení přináší, jsou uvedeny v následujících podkapitolách.

1.2.1 SAMOZÁSOBITELSTVÍ

Samozásobitelství je pojem, který označuje „použití vlastnoručně vyprodukovaných výrobků pro rodinnou spotřebu producentů“ (Sociologická encyklopedie, 2018), jednoduše řečeno, osoba spotřebovává potraviny, které si sama vypěstovala. Již z charakteru a účelu měst je jasné, že možnost pěstování je v nich značně omezená, avšak i přes vysokou úroveň urbanizace se zde najdou volné plochy k pěstování (Rasper, 2014 : 10).

Van Holstein uvádí, že samozásobitelstvím se ovoce a zelenina stává finančně dostupnější, jeho konzumace se zvyšuje a tak pěstování může mít podíl na zdravějším životním stylu (Van Holstein, 2017 : 1159).⁴

Za poslední desetiletí vzrostl ve společnosti zájem o kvalitu potravin, o jejich původ a způsob distribuce. Svědčí o tom úspěch alternativních potravinových sítí.⁵ Právě tyto důvody mohou stát za zvýšeným zájmem o samozásobitelství a městské zahrady. Z touhy

---

³ Tato diplomová práce se bude zabývat pouze komunitními zahradami, které byly založeny organizacemi občanské společnosti, nebude reflektovat ty, které založila neformální skupina lidí, obchodní společnost, samospráva nebo soukromý vlastník.

⁴ Zajímavé je, že podle výzkumu Spilkové z roku 2011 je zahradníků s nejnižším příjmem, kterým by tak pěstování nejvýrazněji pomohlo, mezi pěstujícími paradoxně nejméně (Spilková, 2016 : 55).

⁵ Mezi alternativní potravinové sítě / distribuční sítě potravin jsou zařazovány farmářské trhy, systémy Komunitou podporovaného zemědělství nebo prodejny se zbožím od lokálních farmářů, kde se nakupující může dozvědět (případně přesvědčit) o cestě, kterou potravina ušla až na jeho stůl (Spilková, 2016 : 33 – 36; 50)

mít kvalitní, čerstvé a chutné potraviny a být v jejich dostupnosti alespoň částečně soběstačný, zažívá zahradničení renesanci (Spilková, 2016 : 33 – 36, 50, srov. Koopmans, 2017 : 160). Tento obrat ke kvalitě konzumovaných potravin souvisí s novými trendy a životními styly, které se zaměřují na zdravou stravu, alternativní způsoby pěstování, ekologii nebo spravedlivý obchod, jež se objevují ve společnosti a které klasické průmyslové zemědělství nedokáže plně uspokojit. Tyto trendy pak také podpořily četné kauzy o prošlém, nepoctivém a někdy i nebezpečném jídle, které bylo prodáváno v obchodních řetězcích (Spilková, 2016: 32).

V souvislosti se zaměřením na zdravé potraviny se městské pěstování dá pojmout i zcela jinak, a to jako malý projev protestu a nespokojenosti s konvenční distribucí potravin, s masivní produkcí zemědělských komplexů, s velkochovy, s dováženými potravinami anebo s cenovými režimy, kdy zahradníci samozásobitelstvím vyjadřují svou nezávislost na nabídce supermarketů a na celém systému (Van Holstein, 2017 : 1166, srov. Spilková, 2017 : 13).

1.2.2 KOMUNITA

Pro rozlehlá městská sídliště může být sdružování a společné budování komunitní zahrady prostředkem, jak bojovat s anonymitou a negativy, které z ní plynou. Anonymita a absence sociální kontroly posiluje antisociální a sobecké chování, člověk si k lokalitě nevytváří žádný vztah, nemá pro něj hodnotu (Zimbardo, 2014 : 53, 366). Nezakořeněnost do prostředí mohou změnit bližší vztahy se sousedy a společný zájem o lokalitu a péče o ni může pomoci eliminovat vandalství a kriminální činnost.

Komunitní zahrada jako občanský prostor se může stát jakýmsi středem dané lokality, prostorem nejen k pěstování ale i setkávání, k pořádání workshopů, přednášek, kurzů a dalších aktivit (Spilková, 2017 : 893 - 894). Má potenciál, aby spojila a propojila lidi z okolí, ze sousedství, kteří by jinak těžko hledali příležitost, jak se seznámit. Neformální setkávání se může změnit i v silnější občanskou angažovanost nebo politický aktivismus (Egli, 2016 : 349 - 350).

Některé zahrady využívají svůj sociální charakter i k tomu, aby propojovaly znevýhodněné nebo hendikepované lidi s majoritou. Další komunitní zahrady vytvářejí školící místa pro osoby se zdravotním postižením, jiné nabízí program pro seniory a sociálně znevýhodněné osoby (Spilková, 2017 : 894). Tyto aktivity nejčastěji vycházejí ze zaměření nevládní neziskové organizace, která komunitní zahradu zřizuje.

1.2.3 VZDĚLÁVÁNÍ A UČENÍ

Prostor komunitní zahrady může velmi dobře sloužit ke vzdělávacím aktivitám různého typu, od cvičení jógy po pořádání workshopů ale i samotné pěstování rostlin pro městské obyvatelstvo může být zajímavým tématem ke vzdělávání a experimentování.

Komunitní zahradníci se vzdělávají a učí pěstovat různé druhy ovoce a zeleniny, tím si uchovávají a předávají znalosti, kulturní dědictví a hodnoty, typické pro pěstování rostlin ve svém kraji, Koopmans dokonce hovoří o „obnovení venkovských kultur v městském kontextu“ (Koopmans, 2017 : 160). Pozitivní vliv má městské zahradničení nezpochybnitelně na děti, které mohou trávit volný čas v bezpečném prostředí, kde je mohou rodiče nenásilně vést k respektu k přírodě a vštěpovat jim znalosti o přírodním světě uprostřed města.

Komunitní zahrady jsou příležitostí pro výuku environmentální a ekologické výuky pro školy, zde se žáci názorným způsobem dozvědí, kde se berou potraviny a co vše je zapotřebí, aby se na jejich stůl ovoce a zelenina dostaly (Van Holstein, 2017 : 1168, srov. Spilková, 2017 : 893, Spilková, 2016 : 115). Komunitní zahrady jako místa pro výuku dětí mají potenciál znovu propojit lidi a přírodní procesy (Spilková, 2017 : 890).

1.2.4 RELAXACE A ZDRAVÍ

Zeleň v urbánním prostředí jako jsou parky, stromořadí nebo květinové záhonky mají ve městech důležité úlohy, vyvažují zastavěný prostor, zkrášlují ho a tyto plochy mohou být obyvateli využity k rekreaci, odpočinku a trávení volného času v přírodním prostředí blízko svého bydliště (Pondělíček, 2012 : 7, srov. Van Holstein, 2017 : 1164.).

Pobyt v zeleni má pozitivní vliv na psychickou i fyzickou stránku člověka, přispívá k duševní pohodě a rychlejší tělesné regeneraci (Trstenjak in Pondělíček, 2012 : 5). Péče o záhon a rostliny motivuje pěstitele k fyzické aktivitě a pravidelnému pohybu, navíc smysluplná práce na čerstvém vzduchu může pomoci ke snížení každodenního stresu (Egli, 2016 : 349, srov. Spilková, 2017 : 889).

Práce v komunitní zahradě nebo pobyt v ní může uzdravovat i po sociální stránce než jen po tělesné a duševní, a to kontaktem s lidmi. Ten může vyvolávat konflikty, úzkosti a vést k sociálnímu napětí, venkovní a pracovní prostředí však tyto tendence zmírňuje (Elings, 2012 : 42). Nejen pro osamělé, hendikepované nebo nově přistěhované obyvatele města to může být způsob, jak přijít mezi lidi a poznat své sousedy.

1.2.5 PÉČE O OKOLÍ

Dalším důvodem pro založení komunitní zahrady může být snaha zlepšit kvalitu konkrétního místa, kdy se volný a zanedbaný pozemek účelně využije k zahradničení a setkávání komunitních zahradníků.

I ve městech, která jsou hojně zastavěna obytnými domy, se najdou místa, která z nějakých důvodů nejsou nijak využita a stávají se neudržovanou džunglí. Tyto pozemky pak mohou lákat k nezákonným činnostem, stát se nepovolenou skládkou a zdravotním rizikem pro všechny obyvatele. Dopad mají tyto místa i na čtvrť samotnou a na prodej bytů či domů, špatná pověst místa může snižovat jejich atraktivitu (Schukoske, 2000 : 351 – 353). Budování zahrady v zanedbaném prostoru je jednou z možností, jak problémy řešit a kvalitu dané lokality zvýšit. Zároveň je to také příležitost pro obyvatele čtvrti aktivně a podle svého měnit prostor kolem sebe (Glover, 2004 : 143 - 144).

Město mnoho prostoru pro lidi a jejich přetváření prostoru nepřenechává. To může bránit identifikaci obyvatel s místem bydliště, necítí k němu pouto, což se pak odráží v chování lidí k veřejnému majetku a v zájmu o veřejné dění. Možnost tvarovat a udržovat své bydliště a jeho okolí může vykořeněnost přeměnit na sounáležitost, nezájem na zájem a aktivní vstupování do záležitostí, které se týkají prostoru, ve kterém žijí (Thornton, 2017 : 970 – 971, srov. Koopmans, 2017 : 161).

Nehledě na zkrášlování městského prostoru, komunitní zahrady mohou redukovat teplotu, hluk, filtrovat znečišťující látky a zlepšit „koncentraci vodních par v půdě i mikroklimatický stav v dané městské oblasti“ (Turner in Spilková, 2017 : 890). Oživují městskou zástavbu, protože zelení lákají ptáky a hmyz (Spilková, 2017 : 890). Do betonové zástavby se tak alespoň trochu vrací příroda, zlepšuje prostředí pro jeho obyvatele i pro zástupce zvířecí říše.

1.2.6 SOCIÁLNÍ ZMĚNY A AKTIVISMUS

Komunitní zahrady, jako svobodný počín občanů a místa jejich aktivní participace, mají potenciál stát se nástrojem sociální změny a podnítit občanský aktivismus (Glover, 2004 : 144, srov. Spilková, 2017 : 894). Komunitní zahradníky, kteří se pravidelně scházejí, pojí vztahy založené na solidaritě a jde jim o společný cíl, kterým je fungující zahrada. Předpokládá se, že se vlivem toho mnohem více začnou zajímat o společenské a politické dění a případně i sami začnou vytvářet nějaké aktivity na tomto poli, pokud jsou jejich názory a vize podobné. Realita tomuto předpokladu ve větší míře neodpovídá, zvláště politické

vědomí a dramatičtější pokusy o změnu politik komunitní zahradničení ve skutečnosti příliš nepodporuje (Spilková, 2017 : 894, srov. Kato, 2015 : 91 - 93).

Mnohem větší dopad má městské zahradničení na „měkčí“ formy sociálních změn, na propagaci různých alternativ a nových trendů ve volnočasových aktivitách, životním stylu nebo každodenních aktivitách (Spilková, 2017 : 894). Například umístěním společného kompostu a informováním zahradníků o jeho prospěšnosti může zahrada změnit pohled lidí na bio odpad a jeho využití. Zpřístupněním kompostu pro celou ulici, tedy i lidem, kteří nejsou členy komunitní zahrady, lze šířit informace o využití tohoto odpadu ve větším měřítku a zároveň třeba přivést více lidí k myšlence třídění odpadu.

Motivací pro založení komunitní zahrady může být i snaha ukázat, jak dělat věci jinak a šířit osvětu o ekologických i jiných tématech.

1.3 TYPOLOGIE PROSTOROVÉ A VZTAHOVÉ ORGANIZACE

Od motivace, která vedla zahradníky k založení zahrady, se často odvíjí její vnitřní organizace, uspořádání záhonů a podoba vztahů zahradníků. Existuje velká rozmanitost v typech a podobách zahrad, vliv na to má velikost zahrady, počet zahradníků, terén a mnoho dalších faktorů a aspektů (Spilková, 2017 : 888). Tato kapitola nemá ambice vyjmenovat veškeré možné typy uspořádání a fungování komunitních zahrad ani vytvářet jejich přehled, jen přiblíží, jaký vliv může mít iniciátor na jejich chod a jak její podoba ovlivňuje budování komunity.

Způsob pěstování a uspořádání komunitní zahrady může být pojat dvěma způsoby anebo jejich kombinací. Na pozemku se můžou nacházet společné záhony, o které se starají všichni členové komunity a mají z vypěstované zeleniny a ovoce určitý podíl. Dalším způsobem jsou soukromé záhony nebo pěstování v pytlích pouze ve společném prostoru zahrady. Výpěstky jsou pak pouze zahradníka, kterému byl záhonek přidělen. Tyto dva typy uspořádání zahrady se dají zkombinovat, kdy každý zahradník má svůj záhon a další záhonky jsou společné pro všechny členy komunity (Van Holstein, 2017 : 1163 -1164, srov. Spilková, 2016: 120).

U prvního typu „společných záhonů“ je spolupráce zahradníků nutná, není pochyb, že spolu musí vstupovat do interakcí, když sdílí vypěstované rostliny. Druhý typ „soukromých záhonků“ nenutí zahradníky spolu kooperovat, a pokud zde zájem není, tak

ani kontaktovat. Třetí typ „kombinace společných záhonů a soukromých záhonů“ stojí na pomezí a interakce mezi zahradníky je možná ale není nutná.

Organizace komunitní zahrady je primárně založena na aktivní participaci svých členů (Glover, 2004 : 144) a na demokratických formách správy (Spilková, 2017 : 890). Jde o sdílený prostor a tak je zde předpoklad, že o jeho využití budou rozhodovat všichni například hlasováním nebo konsenzem. Řízení přímo uživateli zahrady a ne jejich vlastníky, přispívá k růstu odpovědnosti za toto místo, sounáležitosti s ním. Autonomie a kolektivní správa přináší podobnost s tradičními komunitami, jichž se týká další část (Koopmans a kol, 2017 : 162).

1.4 ZÁVĚR

V této kapitole jsem zodpověděla základní otázky o tom, co je komunitní zahrada, jaké jsou důvody a motivace k jejímu založení a jaké potřeby lidí uspokojují. Dotkla jsem se i tématu vnitřní organizace komunitní zahrady, které je založeno na demokratických principech, zejména hlasování a kolektivním řízení členů.

Z textu vyplývá, že komunitní zahrady jsou prostory vytvořené občany pro sebe samé s potenciálem řešit nedostatky, které obyvatelé ve svém bydlišti pocítují. Dávají možnost členům zahrady k přetváření místa, kde žijí, a prostor pro aktivity, kterým se věnovat chtějí ať už je to relaxace v zeleni nebo pěstování vlastního ovoce a zeleniny. Zároveň zde může vzniknout kulturní prostor a místo pro vzdělávání. Společná správa tohoto místa vyžaduje demokratické rozhodování a sdílenou odpovědnost.

2 KOMUNITA

Druhá část této diplomové práce se zabývá tématem komunity, „sociálního útvaru se zvláštním typem sociálních vazeb uvnitř mezi členy a se specifickým postavením navenek v rámci širšího sociálního prostředí“ (Petrušek a kol., 1996 : 512). Zaměří se na pojetí komunity, na její význam a atributy.

2.1 CO JE KOMUNITA

Pojem komunita se objevuje v různých spojeních - církevní komunita, sousedská komunita, komunita hippies, virtuální či politická komunita. Můžeme tak označovat vesnice nebo celé národy. Pro sociology jsou komunity nejčastěji společenské organizace s malými rozměry jako městské čtvrti, pro antropology jsou to kulturně definované skupiny, filosofové a historici se soustředí na komunity ideologické či utopistické (Keller, 1986 : 33, srov. Delanty, 2003 : 2).

Vědci různého zaměření hledají komunitu podle různých znaků, proto je tento pojem nesnadné jednotně vymezit, avšak existují skutečnosti, které mají všechna pojetí komunit společná. Jedná se zejména o sdílenou představu jejích členů o tom, že do komunity patří, vnímají stejnou kolektivní identitu a v jejich vztazích převládá vzájemná solidarita (Delanty, 2003 : 3). Podstatou každé komunity je tedy „pocit sounáležitosti, který členové komunity budují skrze práci na společných cílech a participaci na aktivitách a událostech, jejichž výkon závisí na spolupráci všech členů“ (Sarason 1974 in Bruhn, 2011 : 15). Keller uvádí, že členy komunity spojuje konkrétní skutečnost a ta je zároveň odlišuje od nečlenů. Tato podobnost případně s existencí v konkrétní lokalitě je vede ke vstupování do těsných kontaktů a stávají se jakýmsi „mikrosvětlem v protikladu k celé společnosti“, v tomto smyslu komunity podle něj existují napříč časem i charaktery (Keller, 1986 : 32 - 33).

Dnešní komunity vycházejí z tradičního pojetí komunit, které byly nezbytné pro přežití po většinu lidské existence. Srovnání a rozdíly moderní a tradiční komunity je shrnuto v následující kapitole.

2.1.1 TRADIČNÍ A MODERNÍ POJETÍ KOMUNITY

V této podkapitole krátce nastíním podobu komunity tradiční, a jak se komunita proměnila v moderní době. Z tradiční komunity vycházejí hodnoty a atributy, na kterých je založena moderní komunita, ale její podoba je značně přizpůsobena technologiím a podmínkám dnešní společnosti. Co přetrvává, jsou benefity, které komunita přináší.

Komunita byla pro lidi typickým sociálním útvarem po většinu jejich historie a byla nutná pro jejich přežití, kdy uspokojovala vše od ochrany a obživy po udržování společných hodnot. Její ideální podobu shrnuje Keller do pěti znaků; je prostorově vymezitelná a tím i odlišitelná od komunit ostatních; členové komunity jsou spřízněni příbuzenskými vazbami; všechny potřeby svých členů dokáže komunita uspokojit sama ze svých zdrojů; je mocensky suverénní vůči svým členům i navenek a hodnoty členů jsou orientovány stejným směrem (Keller, 1986 : 34).

Ideální podoba komunity se v současné době nedá zcela obnovit, aniž by se její členové vědomě neodřízli od vnějšího světa (jak učinili například Amišové v Kanadě a USA (Nolt, 2016 : 19 – 21)). Už rozpad středověkých cechů, silná pozice moderního centralizovaného státu, industrializace, urbanizace, nové formy dělby práce a další související procesy změnily sociální systém a tak znaky tradiční komunity ze společnosti takřka vymizely (Keller, 1986 : 34, srov. Delanty, 2003 : 14).

Lze namítat, že i dnes lidé žijí v konkrétní lokalitě a taktéž se podílejí na hospodářské činnosti, která vede k uspokojování jejich potřeb, a v rámci svého bydliště se jako sousedé znají a mají třeba i podobné hodnoty. Rozdíl je v tom, že na sobě nejsou závislí, nic je k sobě vzájemně nepoutá. Sdílení společného životního prostoru není to samé jako lokální pospolitost za účelem přežití, protože podmínky v minulosti (a na některých místech světa i dnes) nutily lidi vstupovat do úzkých vazeb, společně produkovat, starat se o sebe navzájem kvůli vlastnímu prospěchu, vytvářet vlastní kulturu a udržovat ji.

Dnešní doba nenutí lidi cokoliv společně vytvářet a ani společně konzumovat. Není potřeba hledat si přátele v novém bydlišti, když můžeme být stále v úzkém kontaktu s těmi starými přes moderní technologie. Nemusíme si v rámci příbuzenství pomáhat, když je zde sociální zabezpečení státu, které se o členy rodiny v nouzi postará. A není ani potřeba spoléhat se na sousedy, že nám v nepřítomnosti dohlédnou na dům, když si můžeme pořídit alarm a kamerový systém a hlídat si jej online sami. Lidé dnes nejsou nuceni fungovat společně (Keller, 1986 : 36, 40).

Moderní komunita není obměnou tradiční komunity ale spíše novým pojetím. Dnešní komunity jsou podle Kellera „rozptýlenou sítí mezi-osobních vztahů spojujících jednotlivce, kteří se pohybují ve strukturách moderní společnosti“ a kde osoby „uspokojují své potřeby na omezeném prostoru, který obývají v sousedství druhých lidí, s nimiž navazují bezprostřední kontakty“ (Keller, 1986 : 40). Dnešní komunita může být omezena na určitý

druh spolupráce a aktivity, například vzájemnou pomoc v krizové situaci jako jsou povodně nebo při podpoře kandidáta do voleb (Bruhn, 2011 : 15).

Dnešní komunita využívá blízké vztahy a solidaritu, která byla typická pro tradiční komunitu, avšak největším rozdílem mezi nimi je to, že dnes už komunita není nutnou součástí života člověka ale dobrovolnou volbou. Následující kapitola naváže znaky a atributy komunit a bude se soustředit na význam komunity a její přínosy pro členy.

2.2 VÝZNAM KOMUNITY A JEJÍ VÝHODY

Tato kapitola, jak již bylo předesláno, se soustředí na benefity, které členství v komunitě přináší. První podkapitola se zabývá znaky a hodnotami komunity, další jejím významem v městském prostředí, o kterém tato práce pojednává.

2.2.1 ATRIBUTY KOMUNITY

McMillan a Chavis připisují komunitě čtyři hlavní znaky. Jedná se o členství; vliv; integraci a naplňování potřeb a o sdílené emocionální propojení (Bruhn, 2011 : 15). Následně je podrobněji vyložíme.

ČLENSTVÍ

Atribut členství v komunitě spočívá v tom, že součástí komunity se nemůže stát každý, patří do ní pouze její členové. Členem komunity je ten, který je přijat ostatními členy jako právoplatný člen a osobně se cítí být součástí kolektivu a důvěřuje mu (Bruhn, 2011 : 12). Odtud se bere i rozdělení na „my“ a „oni“, tedy „my, kteří do komunity patříme“ a „oni, kteří k nám nepatří“. „Oni“ jsou za pomyslnou hranicí komunity, která identifikuje, komu lze důvěřovat jako „jednomu z nás“ a komu ne (McMillan, 1996 : 317).

VLIV

Dalším znakem komunity je vliv, moc nebo působení. Vliv by neměl v komunitě proudit pouze jedním směrem, od autority, vedoucí osoby k ostatním členů. Každý člen komunity by měl mít určitý stupeň moci a mít tak vliv na výsledek společného úsilí, třeba hlas při rozhodování (McMillan, 1996: 318 – 320, srov. Bruhn 2011 :12).

Pro dobré fungování komunity je zapotřebí norem nebo pravidel, které budou členové dodržovat a řídit se jimi. Tím je ukotveno, co od sebe mohou navzájem očekávat. Bez autority však pravidla nejsou vymahatelná, musí tak být pověřen někdo, kdo se ujme vedoucí úlohy a bude mít pravomoc udržovat v komunitě pořádek. Autorita získává vliv na

komunitu a její členy, pro spravedlivé fungování by však mělo být umožněno vyvíjet vliv i na autoritu a demokratickým principem se tak podílet na jejím směřování.

Pokud má komunita jasně daná pravidla, autorita, která má pravomoc činit rozhodnutí a vliv, neputuje pouze od ní ke členům, ale ovlivňují se souběžně, tímto způsobem vzniká potenciál pro vznik důvěry mezi členy a plynulý chod komunity. Je zde prostor pro rozvinutí vlastní osobnosti a uplatnění individuálních rozdílů, zároveň se komunita demokraticky snaží o konsenzus (McMillan, 1996: 318 – 320).

INTEGRACE A NAPLŇOVÁNÍ POTŘEB

Pro komunitu je důležité, aby její člen byl ochoten poskytnout svůj čas, energii a leckdy finanční obnos k jejímu prospěchu, aby se projevil jako věrný a podporující a vyvrátil obavy, že se pouze „poveze“ na úsilí druhých. Pro člena je zase podstatné, aby mu členství v komunitě něco přinášelo, aby naplňovalo jeho potřeby, které ho motivovaly ke členství (McMillan, 1986 : 12 – 13, srov. McMillan, 1996 : 318). Podstatou komunity je naplňování potřeb, ideální tedy je, když lidé v komunitě naleznou způsob, „jak uspokojovat potřeby druhých při naplňování svých vlastních potřeb“ (McMillan, 1986 : 13). To je hlavním smyslem třetího znaku komunity.

SDÍLENÉ EMOCIONÁLNÍ PROPOJENÍ

Poslední aspekt od téhož autora se pak týká sdílených emocionálních propojení, v nichž se lidé cítí v rámci komunity bezpečně a mohou si důvěřovat. K bezpečnému prostředí patří jasně vymezená pravidla, autorita a hranice. Silná a fungující komunita se pozná tak, že umožňuje příležitosti ke vzniku pozitivních vazeb mezi členy, ke sdílení důležitých událostí, zážitků a vzájemnému obohacování (McMillan, 1986 : 13 – 14).

Komunita a z ní plynoucí výhody přispívají ke spokojenějšímu životu jejích členů, naplňují jejich potřeby. Stejně cíle a společné úsilí členy sblíží, vytváří pozitivní pocity a posilují vzájemné závazky a odpovědnost (Bruhn, 2011 : 12). Další kapitola se bude zabývat prostředím měst, které je typické vysokou mírou anonymity, a tím, jak komunita může zlepšit problémy, které se zde vyskytují.

2.3 VÝZNAM KOMUNITY V MĚSTSKÉM PROSTŘEDÍ

Města jsou uzpůsobena tomu, aby v nich mohli proudit lidé a zboží, skrývají jen málo míst k zastavení (Petonnet, 1996 : 108). Množství lidí, velikost prostředí a stálý ruch tvoří z měst anonymní místa, kde je jen malá pravděpodobnost, že stejného kolemjdoucího

potkáme dvakrát. Pro některé obyvatele je tato skrytost v davu vyhovující, v jiných nevšímavost okolí vyvolává nepříjemné pocity ztracenosti a jejich bydliště je „pouze zastávkou mezi zaměstnáním a společenským životem, který nacházejí někde jinde“ (Bruhn, 2011 : 15). Dlouhodobý obyvatel města má přesto většinou již vybudovanou síť přátel a svou oblast činností, které mu zajišťují setkávání s druhými. Pro skupiny lidí jako jsou třeba senioři a zdravotně a sociálně znevýhodnění nebo cizinci a nově přistěhovalí není naopak snadné najít způsob, jak anonymitu městského prostředí zlomit a najít někoho, s nímž mohou svůj život skrze přátelství propojit (Petonnet, 1996 : 109, srov. Bruhn, 2011 : 15).

Podle výzkumu Wigfrieda a Aldena přispívá anonymní prostředí k sociální izolaci u rizikových skupin obyvatel⁶ a posléze k dalším problémům se samotou, jako je zhoršování zdravotního stavu a negativnější prožívání stresových situací (Wigfield, Alden, 2017 : 2). Výše zmíněné tvrzení také dokládají dva výzkumy Moora a Gifforda, z nichž vyplývá, že život v patrových domech a v jejich zástavbě⁷ je příčinou vyšší sociální izolace a nižší životní spokojenosti (Moore, 1975; Gifford, 2007 in Wigfield, Alden, 2017 : 5). Důvod, proč městská zástavba s výškovými domy má takto negativní vliv na spokojenost jeho obyvatel souvisí s vyšší koncentrací problémů týkajících se dopravy a parkování, infrastruktury a poskytování služeb nebo trestné činnosti a vandalismu na veřejných prostranstvích (Putnam, 2004 : 6).

Gifford a Korte s Huismansem uvádí „absenci komunitního ducha“ a „špatné společenské vztahy“ jako další z příčin. Lhostejnost a nezájem o druhé mohou v krizových situacích způsobit tragédii. Bruhn popisuje dva případy žen, které zemřely na ulici před očima desítek lidí, kteří proti násilí na nich páchanému nezasáhli. Při vyšetřování jednoho z případů svědci řekli, „že s tím nechtěli mít nic společného“ (Bruhn, 2011 : 16). Strategie „nehasit, co mě nepálí“ je však dvousečná, protože se může vrátit tomu, kdo pomoc neposkytl, až ji bude potřebovat sám.

Komunita v městském prostředí může být přínosem z mnoha důvodů, jednak poskytuje příležitost bezprostředně se seznámit se sousedy nebo jen trávit čas mezi lidmi a nebýt sám. Navázání kontaktů s několika lidmi z okolí může z dosud nepříjemného, šedého místa bydliště vytvořit přátelštější prostředí a existence zahrady zvýšit zájem lidí o danou lokalitu.

---

⁶ Za rizikové skupiny obyvatel jsou v tomto výzkumu považovány senioři nad 65 let, ovdovělí, nezaměstnaní, žijící sami, lidé s jinou barvou pleti, s finančními problémy, pečující o jinou osobu nebo rodič-samoživitel (Wigfield, Alden, 2017:8).

⁷ V originále tyto budovy popisují jako „high rise building“ a zástavbu jako „block of flats“.

2.4 ZÁVĚR

Cílem této kapitoly bylo odpovědět na otázku, co je komunita. Přestože se tento pojem používá pro různě vypadající sociální skupiny, došla jsem k základní charakteristice a atributům.

S odvoláním na použité zdroje bych komunitu na závěr definovala jako skupinu lidí s blízkými vztahy, které k sobě váže pocit sounáležitosti, solidarity a také úsilí o dosažení společného cíle, do něhož všichni vkládají svou energii a čas. Zároveň komunita naplňuje jejich osobní potřeby. V tomto sociálním útvaru vznikají pravidla a sankce, které pro členy vytváří bezpečné prostředí a funguje zde systém demokratického rozhodování.

Tato kapitola uvedla důvody, proč je dobré komunity, které vznikají v rámci komunitní zahrady, podporovat a umožňovat jejich vznik a chod. Komunita v městském prostředí vede k větší bezpečnosti mezi sousedy, k bližším sociálním vazbám a zkvalitňuje život, když nabízí možnosti, jak se vyhnout samotě a opuštění.

3 SOCIÁLNÍ VAZBY A SOCIÁLNÍ KAPITÁL

Dalším teoretickým východiskem diplomové práce je sociální kapitál a s ním související sociální vazby. Tato kapitola je propojena s kapitolou předchozí zejména tím, že některé rysy a znaky komunity vkládá do uceleného rámce – sociálního kapitálu.

3.1 SOCIÁLNÍ VAZBY

Sociální vazby jsou vzájemné vztahy a interakce, do kterých lidé během svého života vstupují a propojují tak svůj život s životem druhých lidí, kdy spolu sdílejí informace, znalosti či zkušenosti. Sociální vazby může člověk vytvářet za účelem zisku, tedy chce cíleně získat určité informace a znalosti, nebo vznikají na základě vzájemné solidarity jako přátelství (IGI-Global, 2019).

Sociálním vazbám se věnoval Ferdinand Tonnies ve svém díle *Gemeinschaft und Gessellschaft* (1887), kde popsal jejich dvojí ideální typ. *Gemeinschaft* (do češtiny překládáno jako pospolitost) je obrazem sociálních vazeb v tradiční společnosti, obvykle vnímané jako venkovská komunita (Lin, Mele, 2005 : 19). Lidé zde žijí v těsné blízkosti, často se setkávají a jsou nuceni spolupracovat. Společné bydliště a společná práce vytváří onu pospolitost, kdy lidi sbližuje společné jednomyslné jednání zaměřené stejným směrem. Lidé jsou zde osobnostmi, řídí se zvyky, tradicemi, ty slouží jako nástroj společenské kontroly. Tonnies rozeznává tři typy této pospolitosti, a to příbuzenství, sousedství a přátelství. Tyto vazby vznikají z přirozené vůle z vnitřní potřeby na rozdíl od vazeb *Gesellschaft*, které jsou zaměřené na vnější cíle, k nimž mají vést a pomoci je uskutečnit (Sociologická encyklopedie, 2019).

Gesellschaft (do češtiny překládáno jako společnost) popisuje okruh lidí, kteří žijí v těsné blízkosti, ale nejsou vzájemně spojeni, „příslušníci *Gemeinschaft* jsou vzájemně spojeni, i když žijí v odloučení, příslušníci *Gesellschaft* zůstávají odloučení, i když žijí ve vzájemném styku“ (Sociologická encyklopedie, 2019). Jedná se zejména o obyvatele větších měst, pro které jsou charakteristické smluvní vztahy, směny založené na materiální a kalkulaci (Lin, Mele, 2005 : 19). Investování do druhého je tak spíše motivováno okamžitým ziskem než solidaritou. Každý má svou jasně vymezenou pozici, funkci a pravomoci, každý sleduje pouze své zájmy a do věcí druhých se snaží nezasahovat. Nástrojem kontroly je zde právo (Sociologická encyklopedie, 2019).

Tonniesovy modely dvou společností ukazují na dva odlišné typy společenských vazeb. V prvním typu jsou lidé nuceni spolu žít, pracovat a akceptovat se. V druhém případě jsou lidé samostatnými individui, kteří společné vazby vyhledávají jen s cílem získat pro sebe výhodnou odměnu. Ani jeden z modelů v reálném světě nenajdeme, jde o dva póly, s nimiž se však v různých kombinacích můžeme v sociálních vazbách setkat.

3.2 SOCIÁLNÍ KAPITÁL

Kapitál popisuje nashromážděné množství prostředků, které jejich vlastník investuje takovým způsobem, aby dosáhl zisku. Jde o „investování zdrojů na trhu s očekávaným návratem“⁸ jak jej definuje Lin (Lin, 2001 : 3). Nashromážděnými prostředky mohou být hmotné věci jako peníze či majetek nebo nehmotné jako znalosti a vědomosti, které můžeme investovat.

Každý člověk disponuje nějakým kapitálem – finančním, kulturním, zdravotním, kapitálem v podobě mládí nebo volného času, který může promyšleně využívat a profitovat z něj (Keller, 2010 : 165). Sociální kapitál je význačný tím, že nespočívá na individuálních vlastnostech a prostředcích člověka, ale na síle pozitivních vztahů mezi lidmi a zdrojů, které z nich člověk může získat. Jde například o loajalitu, soudržnost, reciprocitu, důvěru, pomoc, podporu či normy a pravidla, vytvářející určitý způsob nekonfliktního a bezpečného soužití, a které směřují jednotlivce ke konání ve prospěch kolektivu (Šafr, Sedláčková, 2006 : 18). Jak Portes píše „zatímco ekonomický kapitál je na bankovních účtech a lidský kapitál je v hlavách, sociální kapitál se nachází ve struktuře vztahů“ (Portes, 1998 : 7).

Sociální kapitál funguje v propojené skupině s úzkými sociálními vazbami. Princip je jednoduchý, člověk vydává něco ze sebe druhému, ten druhý pocítuje závazek mu jeho investici oplatit, pokud tak učiní, první investor získává něco na oplátku a profituje ze své investice. Podstatou sociálního kapitálu je reciprocita, vzájemná směna předmětů, poskytování pomoci, různých zdrojů nebo informací mezi členy skupiny. Tato solidarita se vztahuje pouze na členy stejného společenství, za jeho hranicemi nepokračuje (Portes, 1998 : 7).

Sociální kapitál může být pozitivním, utužujícím a pro všechny přínosným prvkem skupiny. Na rozdíl od ekonomické směny může předmětem směny v sociálním kapitálu být něco docela jiného, než co bylo poskytnuto jako investice, a splnění závazku není nijak

---

⁸ Vlastní překlad z originálu, který zní „investment of resource with expected returns in the marketplace“.

časově ohraničeno (Šafr, Sedláčková, 2006 : 14, srov. Portes, 1998 : 7 - 8). Pokud však někdo tuto reciprocitu neoplácí, nesplácí své závazky vůči druhým a skupině, na vztahy a fungování to má ničivý vliv, zejména na důvěru mezi členy. Vynutitelnost závazků pak spočívá na síle sociální skupiny, která funguje jako ručitel a případně přes své pravomoci sjedná nápravu (Portes, 1998 : 9).

V literatuře jsou popsány různé koncepty sociálního kapitálu, které zkoumají a teoreticky uvažují nad společenskými vazbami a skupinovými vztahy. Jejich prizmatem lze odhalit způsoby, jak sociální kapitál v sociálních vztazích pozorovat a identifikovat ho (Šafr, Sedláčková, 2006 : 14). Tato kapitola stručně popíše koncepty sociálního kapitálu tří významných autorů Bourdieua, Coleman a Putnama, aby byl sociální kapitál jako pojem blíže vysvětlen a mohl být použit ve výzkumné části diplomové práce.⁹

3.2.1 POJETÍ BOURDIEUA

Pierre Bourdieu je autorem jedné z nejuváděnějších definic sociálního kapitálu (Šafr, Sedláčková, 2006 : 15), který vytvořil první současnou systematickou analýzu tohoto pojmu (Portes, 1998 : 3). Zaměřuje se na „výhody plynoucí jednotlivcům na základě účasti ve skupinách a na úmyslném budování společenskosti za účelem vytvoření tohoto zdroje“ (Portes, 1998 : 3).

Bourdieu vnímá sociální kapitál jako tržní směny, kdy jednotlivci využívají sociální vztahy a vazby jako přístup k ekonomickým, kulturním a institucionálním zdrojům. Skrze sociální kapitál tedy můžou aktéři dosáhnout například na výhodné investiční typy, zvýšit si prestiž kontakty s odborníky nebo se připojit k váženým institucím. Tyto zdroje lze však získat za předpokladu, že jednatel záměrně investuje své ekonomické a kulturní zdroje. Od čistě ekonomických transakcí se tyto liší malou vymahatelností, závazky nebývají specifikované, jedinec si neřekne, co a kdy za poskytnutý zdroj chce získat na oplátku a očekávání reciprocity také bývá často porušováno (Portes, 1998: 4).

Pojem sociálního kapitálu podle Bourdieua se zaměřuje na reprodukci sociálního postavení, tedy jak se společenské třídy, zejména ta nejvyšší, udržují ve své roli a pozici. Přichází s poznatkem, že jejich nástrojem nejsou pouze ekonomické zdroje, ale i sociální vazby v rámci sociálního kapitálu a investování do kulturního kapitálu (Šafr, Sedláčková, 2006 : 15).

---

⁹ Tyto autory jsme vybrali z toho důvodu, že se jejich pojetí sociálního kapitálu objevuje v literatuře velmi často, a tudíž jejich definice považujeme za klíčové.

3.2.2 POJETÍ COLEMANA

James Samuel Coleman zakotvuje sociální kapitál do struktury sociální sítě. Vychází z toho, že směny mezi lidmi jsou racionální a účelové, ale nevnímá je pouze jako snahu jednotlivce dosáhnout svého cíle.

Podle něj má sociální kapitál charakter kolektivního statku, ze kterého profitují všichni aktéři a který „má ve své podstatě usnadnit jednání každého aktéra v rámci struktury“ (Šafr, Sedláčková, 2006 : 18). Coleman rozlišuje tři základní mechanismy sociálního kapitálu. První jsou závazky a očekávání, která od sebe aktéři vzájemně mají a která závisí na důvěryhodnosti sociální struktury. Další formou jsou informační kanály, které vypovídají o kapacitě sociální struktury, a poslední jsou normy a sankce. Nejčastěji se pak jedná o takové normy, které potlačují vlastní zájem aktéra a upřednostňují jednání ku prospěchu kolektivu. Z toho důvodu může být dopad sociálního kapitálu na jedince i negativní (Portes, 1998: 5).

Pro Colemanu je sociální kapitál odpovědí na otázku, proč rozdílní lidé vzájemně spolupracují a zapojují se do kolektivního jednání, místo aby zisku dosáhli individuálně a zdánlivě výhodněji (Šafr, Sedláčková, 2006 : 18, 20, srov. Portes, 1998: 5).

3.2.3 POJETÍ PUTNAMA

Robert Putnam svým pojetím sociálního kapitálu posunul tento koncept ze sociologických kruhů do veřejné diskuze, když sociální kapitál spojil s úrovní demokracie a občanství, veřejnou sférou i silou a prosperitou společnosti (Šafr, Sedláčková, 2006 : 19).

Jeho hlavní myšlenkou je souvislost mezi silnou a aktivní občanskou společností a demokracií. Sociální kapitál spatřuje v sítích občanské angažovanosti a v participativním chování občanů, v nichž podporuje výkonnost a koordinované jednání skupiny zejména vzájemnou důvěrou, normami a sítěmi, a sociální kapitál považuje za základ soudržnosti celé skupiny (Putnam, 1995 : 67, srov. Šafr, Sedláčková, 2006 : 19, srov. Portes, 1993 : 18).

Sociální kapitál je pro jedince výhodou, protože kontakty a vazby na druhé může využít, pokud se dostane do potíží či potřebuje materiální pomoc. Podstatou sociálního kapitálu jsou tak husté sociální sítě, které přináší více benefitů, silnější postavení celé skupiny a nové příležitosti. Lidé se tolik nezdráhají přispět ke společnému úsilí, udělat něco pro druhé, bez očekávání okamžité protislužby (Putnam, 2004 : 6). Sociální kapitál obvykle lépe funguje mezi příbuznými, sousedy, přáteli či na pracovišti a v různých sdruženích. Podle blízkosti, četnosti setkání a prostředí kde k němu dochází, Putnam hovoří o sociálním

kapitálu formálním a neformálním, slabém a silném, svazujícím či přemostujícím, kapitálem zaměřujícím se na vnitřní záležitosti, například politickými či materiálními zájmy svých členů nebo těmi vnějšími,¹⁰ kdy sleduje veřejné dobro (Putnam, 2004 : 9 – 11).

Za ukazatele občanské angažovanosti v USA považuje Putnam politickou participaci, náboženské sdružování, členství v odborech, klubech a charitách, kde se lidé pravidelně setkávají. Toto sdružování a usilování o stejný cíl vytváří těsné vazby mezi lidmi, upevňuje spolupráci, důvěru a udržuje závazky solidarity vůči druhým. Proto Putnam říká, že „život je jednodušší v komunitě obdařené značnou zásobou sociálního kapitálu“ (Putnam, 1995 : 68). Podle Putnama má sociální kapitál dopad i na hospodářskou prosperitu a na kvalitní fungování politických institucí, protože sociální sítě a sdružování učí občany demokratickým zásadám a ctnostem, oportunistům a zneužití moci je tak potlačováno (Skovajsa, 2010 : 44, srov. Putnam, 2004 : 7).

Jeho teorii se dostalo velké popularity u veřejnosti, některými sociology však byla z různých důvodů kritizována. Někteří zpochybňují samotný úpadek občanské angažovanosti a poukazují na její jiné formy, například využívání nových technologií jako je internet, další zpochybňují Putnamův způsob měření sociálního kapitálu, zda se zaměřil na všechny třídy americké společnosti (Šafr, Sedláčková, 2006 : 20, srov. Portes, 1993 : 19 - 20).

I přes to je pojetí Putnama jedinečné tím, že sociální kapitál vnímá jako pozitivní rys společenské organizace, který usnadňuje spolupráci a součinnost v zájmu společného cíle. Je to společný jmenovatel důvěry, sounáležitosti, solidarity a reciprocity v rámci blízkých vztahů ve společenství (Putnam, 1995 : 67).

3.3 TYPY SOCIÁLNÍHO KAPITÁLU

Sociální kapitál je zde dosud popsán jako pozitivní jev v rámci sociálních sítí a vztahů mezi lidmi. Tento kapitál však nemusí být vždy prostředkem k vytvoření pozitivních přátelských vztahů, může být cestou i k jiným benefitům nebo zdrojem negativních jevů. V literatuře se objevují tři hlavní podoby sociálního kapitálu, přemostující (bridging), spojující (linking) a svazující (bonding) typ.

Přemostující sociální kapitál vzniká při vytváření sítí mimo běžnou společenskou skupinu a je charakteristický slabými vazbami, slabou důvěrou a často se měnícími aktéry.

---

¹⁰ V originále se objevují názvy „inward-looking“ a „outward-looking“ (Putnam, 2004 : 11).

Na rozdíl od svazujícího sociálního kapitálu, členové pocházejí z širokého spektra sociálních vrstev společnosti, kultur a národností. Hlavním smyslem setkávání a budování vztahů těchto lidí je dosažení společných zájmů a cílů a vytvoření husté sítě pro sdílení identity a sounáležitosti. Pro členy pak z tohoto rozmanitého prostředí plynou výhody v podobě informací a zdrojů z různých prostředí, které může jedinec získat, využít a posunout se dál. S tímto kapitálem se například setkáváme u členů větších sdružení a asociací nebo u obchodních partnerství (Social Capital Research, 2019, srov. Firth, 2011 : 558).

Spojující sociální kapitál spojuje aktéry na různých pozicích v sociální hierarchii, například organizaci občanské společnosti a orgán veřejné správy, tedy subjekty s politicky a finančně zcela odlišnými pozicemi a jinými vlivy (Firth, 2011 : 558). Vazby pak umožňují lépe využívat dostupné zdroje, snadněji získávat informace a mít vliv na organizační, politické a jiné instituce (Šafr, Sedláčková, 2006 : 14).

Svazující sociální kapitál je typ kapitálu s těsnými, silnými vazbami mezi lidmi, kteří mají společné zázemí, zájmy, kulturní nebo socioekonomický status. V rámci kolektivu se všichni vzájemně velmi dobře znají a jejich kontakty jsou časté, sdílením společného osudu si lidé poskytují důležitou podporu. Velká soudržnost a také loajalita směřuje pouze dovnitř, skupina se vyznačuje uzavřeností vůči lidem mimo kolektiv. Tyto skupiny mají také charakter obranný, brání své zájmy před ohrožením zvenčí, často se tento sociální kapitál objevuje v rámci rodinných svazků a u blízkých přátel. Mluví se však o něm i u skupin lidí, kteří vystupují v určitém smyslu radikálně, například rasistické skupiny, gangy, drogově závislí, kde se loajalita a silné a těsné vazby vyskytují a vedou k vyčleňování z běžné společnosti (Social Capital Research, 2019).

Některá pozitiva sociálního kapitálu mohou být ve svých důsledcích negativy, jak pro samotné členy skupiny se sociálním kapitálem, tak i pro potenciální zájemce o členství nebo lidi v okolí. Silné vazby, solidarita a důvěra ve skupině přináší členům výhody, které se nevztahují na nečleny mimo skupinu. Ti jsou z případných úspěchů a benefitů vyloučeni, protože skupina je uzavřena. To se může stát i naopak, uzavřenost skupiny zamezí členům uspět mimo skupinu. Důsledkem silných vazeb a komunitního soužití může vzniknout silný požadavek na shodu všech členů. Normy a sankce mohou ve jménu jednoty a shody popřít autonomii a individuální volby členů. Skupina, aby byla skupinou, si vždy musí vytvořit hranice, kterými se odděluje od nečlenů, proti svému „my“ postaví „oni“. Pokud svou identitu vystaví na tom, že se vydělují oproti většinové společnosti, jsou její opozicí, stávají se stále závislejšími na skupině, až se postupně vzdalují od možnosti vrátit se zpět do běžné

společnosti. Jedná se například o již zmíněné skupiny závislých a radikálně smýšlejících lidí (Portes, 1998 : 15 – 17).

Tři typy sociálního kapitálu jsou důležitými složkami a nezbytnostmi, pro rozvoj silné komunity, musí však být v rovnováze (Firth, 2011 : 561). Některé jeho projevy mohou být za určitých podmínek negativní a přinášet členům skupiny nepříjemnosti oproti usnadnění života.

3.4 ZÁVĚR

Sociální vazby a sociální kapitál jsou související pojmy, týkající se úzkých mezilidských vztahů. V této kapitole jsem popsala sociální vazby jako různě silné mezilidské vztahy a interakce, typické pro lidský sociální život. Na základě jejich intenzity může vzniknout sociální kapitál, což je směna zdrojů, informací, dovedností, pomoci či loajality mezi osobami, která není vymahatelná a spočívá na důvěře členů skupiny, že se jim jejich čin vrátí a budou z něj profitovat.

Sociální kapitál je založen na kolektivním smýšlení, kdy jedinec nejedná pouze ve svůj prospěch ale i ku prospěchu druhých. Důvody, proč tak lidé konají, objasňují definice tří autorů, Bourdieura, Colemana a Putnama.

4 ORGANIZACE OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI V ROLI ZŘIZOVATELE

Poslední oddíl teoretické části se zaměřuje na organizace občanské společnosti, které zakládají komunitní zahrady. Nejprve se obecně věnuje organizacím občanské společnosti, poté definuje, které organizace sem můžeme řadit, dále se zabývá jejich typy a cíli.

4.1 ORGANIZACE OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

Občanská společnost, v jejímž rámci organizace vznikají, je prostor mezi rodinou, trhem a státem, který umožňuje svobodné jednání a formální i neformální sdružování občanů. Jde o neodmyslitelnou součást demokratického státu a projev lidské svobody. Jsou sem zahrnovány hnutí, spolky, nadace či kluby, které dobrovolně zakládají občané jako soukromá sdružení, sledující cíle, které jsou společensky prospěšné či přináší užitek části veřejnosti a jejich cíl není protizákonný (Skovajsa, 2010 : 16, 30).

Součástí občanské společnosti je také její neorganizovaná část, která zahrnuje neformální společenství a sítě, demonstrace, veřejná shromáždění a samotné občany a jejich „aktivismus všedního dne“ (Frič, 2019 : 1, srov. Skovajsa, 2010 : 30 – 31). Do neorganizované občanské společnosti se řadí hodnoty a společenské normy, které vyjadřují to, co občané pokládají za správné, občanské (Skovajsa, 2010 : 31). Myšleny jsou tím zejména normy svobody, demokracie, respektu, tolerance a spolupráce. Občanská společnost má tyto normy reprezentovat a její členové se snaží jich v praxi dosáhnout (Bob in Edwards, 2011 : 212).

Organizace občanské společnosti zajišťují svým zaměřením a možnými cíli několik funkcí. První z nich je socializace, kdy funkcí občanské společnosti je v tomto případě naučit občany občanským dovednostem a postojům, rozvíjet demokratické rozhodování, ideje a hodnoty. V případě veřejné funkce přebírají organizace určité role státu a poskytují veřejné služby, například sociální, vzdělávací, a usilují o obecné blaho. Třetí funkce je reprezentativní, kdy občanská společnost umožňuje projevit názory občanů, vést debaty a dialogy a tím ovlivňovat veřejné mínění (Edwards, Foley, 2011 : 5 – 6).

Dalším projevem aktivity a zapojení lidí je dárcovství, kdy osoba přispěje finančním nebo věcným darem organizaci občanské společnosti. Dále dobrovolnictví, což je dobrovolně vykonávaná práce bez nároku na finanční odměnu v rámci organizace (Pospíšilová, 2010 : 124, 125). V neposlední řadě patří mezi způsoby participace psaní a

podepisování petic a také účast na volbách či demonstracích a nestranné politické aktivity (Pospíšilová, 2010 : 128, 129).

4.2 DEFINICE ORGANIZACÍ OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

Organizace občanské společnosti jsou zde definovány pomocí strukturálně-operacionální definice autorů Anheira a Salamona, které charakterizují jejich jedinečnou pozici ve společnosti. Tato definice byla vybrána, protože k vymezení organizací nepoužívá pouze jediné hledisko, například právní formu, ale zaměřuje se na uspořádání i funkce organizace (Skovajsa, 2010 : 38).

Organizace občanské společnosti musí být organizované a to v tom smyslu, že mají mít interní organizační strukturu, konkrétně stanovené cíle a své činnosti, kterými cíle dosahují, případně jsou zřízeny jako právnická osoba. Občanský zákoník¹¹ uvádí právní formy nestátních neziskových organizací. Jedná se o spolek a pobočný spolek, nadace, nadační fondy a ústavy. Dále účelová zařízení církví¹² a školské právnické osoby¹³. Z předchozí právní úpravy se lze setkat ještě s obecně prospěšnými společnostmi, které již zakládat nelze, ale stále existují a řídí se již zrušeným právním předpisem¹⁴ (Občanský zákoník, 2019, srov. Neziskovky, 2019).

Samostatnost a nezávislost na státu se projevuje tím, že organizace není částí vládního aparátu, stojí mimo, ale může přijímat podporu od státu například ve formě dotací. Samosprávnost organizace odkazuje na schopnost jejích struktur se sama spravovat a nebýt řízena jinou organizací nebo státem.

Nerozdělování zisku spočívá v navracení případných ziskových částek zpět do organizace a financování jejího chodu. Zisk nemohou využít zakladatelé ani členové ke svému užítku.

Dobrovolnost spočívá v participaci a angažovanosti dobrovolníků při chodu organizace a přijímání darů od donátorů. Členství v organizaci musí být také dobrovolné (Anheier, Salamon : 2 - 3, srov. Skovajsa, 2010 : 38 – 39).

---

¹¹ Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník.

¹² Zákon č. 3/2002 Sb. Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů.

¹³ Zákon č. 561/2004 Sb. Školský zákon.

¹⁴ Zákon č. 248/1995 Sb. Zákon o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů.

Pro následný výzkum jsou vybrány organizace občanské společnosti podle tohoto vymezení. Předpokladem je, že komunitní zahrady jsou organizovány jako spolky, obecně prospěšné organizace nebo ústavy.

4.3 ZÁVĚR

Organizace občanské společnosti jsou jedinečnou součástí demokratické společnosti a umožňují občanům svobodně se realizovat a zasahovat do chodu společnosti a státu. Založením organizací občané dosahují společensky prospěšných cílů a přispívají tak k lepšímu stavu společnosti.

Organizace občanské společnosti v roli zřizovatele nastavuje pravidla fungování a základní uspořádání komunitní zahrady. Odvádí klíčovou práci ve vedení komunity, v tvorbě pravidel a zajištění financování.

VÝZKUMNÁ ČÁST

5 METODOLOGIE

Tato diplomová práce je kvalitativním výzkumem, založeným na případových studiích dvou pražských komunitních zahrad. Jedná se o komunitní zahrady Vidimova a Prazelenina, kde jsem zkoumala podstatu a fungování komunity, sociální vazby a roli organizací občanské společnosti v nich. Než uvedu výsledky, ke kterým jsem došla, shrnu v této kapitole výzkumné otázky, na kterých celá práce stojí, popíšu metody, kterými jsem k výsledkům došla a také průběh výzkumu včetně jeho limitů, kterých jsem si vědoma.

5.1 KONCEPTUÁLNÍ RÁMEC VÝZKUMU

Výzkum probíhal ve dvou komunitních zahradách, důvodem bylo získat více dat a testovat zvolené teoretické rámce, na základě poznatků je korigovat či případně zpřesňovat.

Podle Yina případová studie „zkoumá daný jev do hloubky a v jeho reálném kontextu, zejména když hrance mezi fenoménem a kontextem nejsou jasně zřejmé“ (Yin, 2003 : 18). Švaříček a Šed'ová ji připisují schopnosti „rozkrýt a popsat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu“ (Švaříček, Šed'ová, 2007: 17). Prostřednictvím této metody tak lze dojít k porozumění reálnému životu členů v komunitě, významu, který pro ně má a co je vedlo k zapojení se do komunitního zahradničení.

5.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumné otázky, které byly stanoveny již před začátkem zkoumání, se soustředí na podobu a charakter sociálních vztahů a fungování komunity z pohledu samotných účastníků, tedy komunitních zahradníků a také z pohledu výzkumníka při pozorování.

Podoba otázek je tato:

Jaký význam má pojem „komunita“ v případě komunitních zahrad?

Jaký je vztah členů komunitní zahrady ke komunitě a jak své členství vnímají?

Jakou podobu mají sociální vazby a sociální kapitál mezi členy komunity?

Jaká je motivace zahradníků k navštěvování komunitní zahrady?

Jakou roli hrají organizace občanské společnosti spravující komunitní zahrady v budování komunity?

V následující kapitole uvedu, jakými metodami jsem na tyto otázky hledala odpovědi a jak výzkum probíhal.

5.3 METODY SBĚRU DAT

Případové studie mohou ke sběru dat využívat jak kvalitativní způsoby, kterými je například hloubkový rozhovor, ale také kvantitativní metody, kam se řadí zejména dotazník a sběr numerických dat (Švaříček, Šedřová, 2007 : 13). Některé případové studie překračují rámec kvalitativního výzkumu tím, že kombinují jak kvalitativní, tak kvantitativní metody (Yin, 2003 : 19). V případě tohoto výzkumu také kombinuji metody z obou přístupů. Využívám v něm polostrukturovaný rozhovor, dotazníkové šetření, zúčastněné pozorování a data z dokumentů.

K nabytí informací o chodu komunitních zahrad od jejich zřizovatelů a koordinátorů jsem využila polostrukturovaný rozhovor (viz Příloha 2). Získala jsem jím detailní a komplexní pohled na komunitu z pohledu jejích autorit a také informace o uspořádání zahrady, jejím vedení a vztahu mezi zřizující organizací a zahradníky. Dále o faktech jako získávání členství či placení členských poplatků. Tyto informace mi pomohly se zorientovat při pozorování v terénu a také upravit otázky, směřující na členy komunity.

Pro komunitní zahradníky jsem vytvořila obsáhlý podrobný dotazník (viz Příloha 1), abych získala více respondentů a více jedinečných názorů a pohledů na jejich fungování v komunitě, než by se mi podařilo, pokud bych s respondenty vedla hloubkové rozhovory. Ochota zahradníků vyplnit dotazník na místě i pouze slovními odpověďmi, které bych zapisovala, byla minimální, i proto byl dotazník v elektronické podobě výhodnější. Dotazník obsahuje dvacet devět (otevřených i uzavřených) otázek, které zjišťují údaje o respondentech, jako je pohlaví či věk, životní styl ale i jejich názor na smysl komunitních zahrad ve městě obecně nebo zda jim tato forma zahradničení vyhovuje. Dále jsem se zaměřovala na jejich motivaci ke členství a následné zhodnocení hlavního přínosu a benefitů, které jim zahradničení a komunita přinášejí. Zajímalo mne, jak vnímají samotnou komunitu zahradníků, jestli si důvěřují, jaké vztahy a blízkost je mezi nimi, a na míru jejich zapojení do organizace akcí a do společné práce na zahradě. Ptala jsem se také na jejich vztah k lokalitě, jestli se pozitivně proměnil s existencí komunitní zahrady a také zda se o lokalitu bydliště více zajímají, než doposud.

Při zúčastněném pozorování jsem se soustředila na podobu vztahů mezi zahradníky, na jejich vzájemnou komunikaci a spolupráci. Zajímaly mě jejich aktivity v zahradě mimo péče o vlastní záhon, ochota nabídnout pomoc druhým a četnost sociálních vazeb v zahradě. V obou případech se jedná o zahrady s individuálními záhonky a jen malou společnou částí, proto jsem chtěla při pozorování ověřit, zda tato forma pěstování ovlivňuje počet navázaných vazeb a vztahů zahradníků. V Komunitní zahradě Vidimova jsem se sama zapojila do zahradničení na společných částech zahrady a vyzkoušela si tak seznamování se zahradníky skrze společnou práci. V obou zahradách o mé pozici výzkumníka zahradníci věděli, nešlo tedy o skryté pozorování. Nemám dojem, že by to mělo na zahradníky a jejich aktivity na zahradě nějaký vliv, podle slov předsedy spolku Prazelenina je „pořád někdo zkoumá“.

Data, která jsem získala z dostupných dokumentů, webových a facebookových stránek, mi pomohla shromáždit informace o zřizujících organizacích, aktivitách, akcích a probíhajících kurzech na zahradě a o vývoji zahrady v minulosti. Také jsem si jimi ověřovala a upřesňovala informace od koordinátorky zahrady a předsedy spolku a některé vlastní poznatky.

Různorodými daty jsem se snažila co nejkomplexněji popsat výzkumný problém a to z více úhlů pohledu a dojít tak k zodpovězení výzkumných otázek

5.4 PRŮBĚH VÝZKUMU

Výzkum jsem zahájila v komunitní zahradě Vidimova na podzim roku 2017. Absolvovala jsem stáž ve zřizující organizaci Kokoza, kde jsem měla možnost získat informace od koordinátorky o fungování zahrady, i organizace samotné, které jsem doplňovala daty z výročních zpráv a webových stránek. Poté jsem v zahradě strávila během měsíců září a říjen tři odpoledne, od jedné hodiny odpoledne do čtyř až šesti hodin večer a účastnila jsem se akce, která se týkala zakončení sezóny na zahradě a kterou organizovala koordinátorka zahrady s komunitními zahradníky. Abych získala více respondentů, rozhodla jsem se vytvořit podrobný dotazník. Koordinátorka zahrady umístila odkaz na něj do jejich společné konverzace a zpět mi přišlo třináct responzí.

Jako druhou pražskou zahradu jsem zkoumala Komunitní zahradu Prazelenina. Navštívila jsem ji na podzim roku 2018 jako anonymní host zahradní kavárny, chtěla jsem se přesvědčit, že bude vhodným případem ke zkoumání. Výzkum jsem zde provedla v březnu následujícího roku, nejdříve jsem se emailem domluvila s předsedou spolku o

rozeslání dotazníků a následně jsem zahradu navštívila. Setkala jsem se zde se členy spolku pracujícími v zahradní kavárně a s předsedou, který mi odpověděl na pár otázek ohledně provozu a řízení zahrady, počtu členů a specifik komunity. Strávila jsem zde pozorováním zhruba hodinu a půl, a protože šlo o víkendový den, měla jsem možnost zde potkat několik rodin starajících se o svůj záhonek a pár návštěvníků zahradní kavárny. Při druhé návštěvě se nevydařilo počasí natolik, abych zde zastihla více zahradníků.

Informace o fungování spolku jsem získala zejména od předsedy spolku, ze stanov a dalších dostupných dokumentů a více než v první komunitní zahradě jsem se věnovala pozorování, místo účasti se aktivit a přímého zasahování do probíhajících činností.

Analýza získaných dat probíhala porovnáváním informací, identifikováním odlišností a rozdílů, hledáním opakujících se vzorců a shodných struktur z obou případů komunitních zahrad. Následně jsem vytvořila kategorie, mezi kterými jsem hledala spojitosti a vztahy, abych pak sestavila výzkumný text jako „převyprávění obsahu jednotlivých kategorií“ podle techniky „vyložení karet“ (Švaříček, Šeďová, 2007 : 226). Kategorie, které jsem z výsledku vytvořila, se staly názvy pro kapitoly ve výzkumné části.

Dotazníky jsem očíslovala podle pořadí vyplnění. Pokud z nich uvádím citace v textu, připojuji datum, kdy byl dotazník vyplněn a P, pokud se jednalo o respondenta z Prazeleniny nebo V, pokud je výrok respondenta ze zahrady Vidimova.

5.5 LIMITY VÝZKUMU

Limity, které ve výzkumu spatřuji, se týkají interpretace dat a výsledků z pozorování, které je subjektivní a odráží můj vlastní vhled. Také je mohly ovlivnit moje předpoklady a očekávání, které se promítly do vytváření závěrů.

V obou z komunitních zahrad jsou členové, kteří jsou méně aktivními, nedochází do zahrady v častějších intervalech nebo se tolik neúčastní společných aktivit. U těchto zahradníků jsem měla malou možnost je zastihnout jak osobně v komunitní zahradě nebo je oslovit pomocí dotazníku. Pokud pro svou menší aktivitu měli nějaký důvod, například spory v zahradě, nenaplnění toho, co od členství očekávali, jsem neměla příležitost zjistit.

Pozorování, které jsem v obou zahradách prováděla, především v Prazelenině, nebylo dlouhodobé. Závěry jsou v některých částech analýzy pouze orientační a je těžké odhadovat, zda se jedná o dlouhodobé trendy či typizující situace.

Dotazník byl sestaven ve větší míře z otevřených otázek, kam respondenti dopisovali své odpovědi. Tato forma je náročnější na čas než pouhé zaklikávání odpovědí, proto nejspíš více než čtvrtina respondentů dotazník nedokončila. I přesto však považuji počet responzí za příznivý.

6 VÝSLEDKY

6.1 CHARAKTERISTIKY ZKOUMANÝCH ZAHRAD

Komunitní zahrada Vidimova (v textu také jako „Vidimka“) se nachází uprostřed panelové zástavby na pozemku Městské části Praha 11, který byl dříve neudržovanou zahradou tohoto úřadu. Zahradníci zde 45 rodin. Pozemek je oplocený, kromě jednoho dnu v týdnu, kdy je zahrada otevřena veřejnosti, se dovnitř dostanou pouze členové zahrady, kteří znají kód k visacímu zámku na vratech. Každý zahradník si zde pěstuje individuálně ve svém vyvýšeném záhonku velikosti přibližně 1 m² a společně pak sdílí bylinkový záhon, jahodovou spirálu, ovocné stromy a kompost. Součástí jsou dvě místnosti přilehlé budovy Městské části Prahy 11, jedna z nich je využívána jako kuchyňka a zázemí se stolem, rychlovarnou konvicí a dřezem, druhá místnost je nářadovna se sdíleným náradím. Sociální zařízení je zde vyřešeno kompostovací toaletou. Zalévá se zde dešťovou vodou a pouze při nedostatku se užívá voda z vodovodu. Zahrada dbá na ekologické pěstování, proto jsou chemické postřiky zakázané.

Komunitní zahrada Prazelenina je první komunitní zahradou, která v Praze vznikla. Několikrát se za dobu své existence stěhovala, nyní se nachází na nevyužívaném pozemku městské části mezi odtahovým parkovištěm a břehem Vltavy na Praze 7. Podle slov předsedy spolku zde pěstuje přibližně sto třicet rodin. Pozemek je oplocený a zahrada má stanovenou otevírací dobu nejen pro zahradníky ale i pro veřejnost, zejména návštěvníky zahradní kavárny, která je zde umístěna v maringotce. O obsluhu zákazníků se zde starají členové spolku a to bez nároku na mzdu, jedná se o dobrovolnou práci. Prostor zahrady je rozdělen na vyvýšené záhony zahradníků, každý z nich má k dispozici 1m² a na zahrádce zahradní kavárny. Vedle ní je umístěna druhá maringotka k uložení náradí, nechybí mobilní toaleta, ohniště, pískoviště a houpačky pro děti. Stejně jako v případě zahrady Vidimova se zde nepoužívá chemických postřiků.

6.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Dotazníku se zúčastnilo třináct členů Komunitní zahrady Vidimova a to dvanáct žen a jeden muž. Tento nepoměr odpovídá mému pozorování, kdy se práce na záhonku i akcí zúčastňovaly spíše ženy. Délka jejich členství v době vyplňování dotazníku byla v rozmezí půl roku až čtyř let, nejčastější odpovědí však bylo členství trvající jeden rok.

Respondentům bylo mezi třiceti a dvačtyřiceti lety, jedenáct z nich má vysokoškolského vzdělání, dva jsou středoškolsky vzdělání. Velká část z nich o sobě napsala, že se snaží žít ekologicky, v souladu s přírodou, zajímají se o biopotraviny a zdravý životní styl, kam řadí sport, zdravou stravu a odpočinek

Je zde velký rozptyl mezi odpověďmi, jak často zahradníci navštěvují zahradu. Někteří sem docházejí třikrát i čtyřikrát týdně, další spíše příležitostně dvakrát do měsíce. Zdrží se tu podle časových možností a aktivit, které na zahradě probíhají, „Někdy jen zaleju záhon, jindy se zapojím do společné práce.“ (R 8. 25.10.2017. V).

Z komunitní zahrady Prazelenina dotazník vyplnilo dvacet devět respondentů, šestnáct žen a třináct mužů. Věkový rozptyl se pohyboval mezi dvaceti osmi lety do padesáti dvou. Dvacet čtyři respondentů uvedlo, že jsou vysokoškolsky vzdělání, čtyři středoškolsky a jeden je vyučen. Nejdelší členství trvalo sedm let, nejkratší tři týdny, nejčastěji se však objevovala odpověď tři roky.

Velká část respondentů se hlásí k životnímu stylu šetřící životní prostředí, k ekologii, recyklování a také k nakupování biopotravin či potravin z pro ně známých zdrojů, ze soukromých farem a od malých zemědělců. Čtyři respondenti uvedli jógu jako svůj životní styl, dva vegetariánství a stejný počet se vzdal auta a ke své dopravě využívá carsharing nebo jízdu na kole.

Zahradníci navštěvují zahradu nejčastěji jednou až dvakrát týdně, pokud to roční doba a počasí vyžaduje, tak i čtyřikrát týdně. Stráví zde přibližně hodinu, a jak někteří zmiňují, i více času, pokud využijí občerstvení v zahradní kavárně.

6.3 MOTIVACE

V teoretické části jsou uvedeny motivace a potřeby městského obyvatelstva, které jsou důvodem pro jejich členství v komunitních zahradách. Jedná se o samozásobitelství, komunitu, vzdělávání, relaxaci a zdraví, péči o okolí a sociální změny a aktivismus. V této části výzkumu budu analyzovat odpovědi respondentů, zpracuji je pro přehlednost do grafu a zodpovím výzkumnou otázku: *Jaká je motivace zahradníků k navštěvování komunitní zahrady?*

SAMOZÁSOBITELSTVÍ

Samozásobitelství označuje nahrazování kupovaných potravin těmi, které si zahradník sám vypěstuje a to například z důvodů jejich lepší kvality. Tato motivace byla

zahradníky z obou komunitních zahrad nejméně zmiňována. Důvod pro tuto skutečnost zmínil předseda spolku Prazelenina, když poukázal na celkem malý prostor k pěstování, který na každou rodinu, stejně jako v zahradě Vidimova, vychází na 1m², a kde se nedá vypěstovat tolik výpěstků, aby to významně nahradilo podíl kupovaného ovoce a zeleniny.

Respondenti používali termíny *pěstování* nebo *zahradničení*, což ukazuje na to, že svou činností neusilují o potravinovou soběstačnost, ale smyslem je proces péče o záhonek a pěstování samotné. „Baví mě péče o zahradu.“ (R 13. 17. 04. 2019. P), „Mám možnost hrabat se v zemi uprostřed města.“ (R 16. 17. 04. 2019), „Mám radost z vlastního zahrádkaření a je tu příjemné posezení na pivo.“ (R 22. 17. 04. 2019. P), hodnotili svou motivaci zahrádkařením zahradníci z Prazeleniny. Motivaci zahradničením zmiňovali i respondenti ze zahrady Vidimova, nikdo z respondentů z obou zahrad však nezmínil, že by ho k pěstování přímo vedla touha mít kvalitní potraviny nebo že chce omezit nákup potravin z konvenční distribuce.

KOMUNITA

Komunitní zahrada má potenciál seznámit a propojit lidi při společném úsilí, kdy pečují o sdílený pozemek a také být centrem dané lokality. Pro respondenty z Prazeleniny bylo setkávání s lidmi v zahradě nejvíce zmiňovanou motivací pro členství, členy komunity hodnotili jako „fajn lidi“ (R 3. 16. 04. 2019. P) a „skvělé přátele“ (R2. 05. 04. 2019. P). Pro zahradníky z Vidimovy šlo o druhou nejvíce zmiňovanou motivaci a také oceňovali setkávání a seznamování se sousedy či lidmi se stejnými zájmy jako přínos. Členství v zahradě tak velké části respondentů naplňuje potřebu po navazování nových kontaktů a přátelství.

V obou zahradách probíhají kurzy, přednášky, koncerty a akce zaměřené na děti jako je dětský den, Den Země nebo pálení čarodějnic. V Prazelenině tyto aktivity iniciují členové spolku, v zahradě Vidimova se na nich podílí zejména koordinátorka zahrady a také zřizující organizace Kokoza.

VZDĚLÁVÁNÍ

Pěstování rostlin může být pro děti ale i některé dospělé z městského prostředí objevováním a učením se nových aktivit. Tuto motivaci zahradníci zmiňovali v souvislosti s dětmi, „Svého syna učím hlavně jak se chovat a jak něco pěstovat“ (R 3. 23. 10. 2017. V). Respondent z Prazeleniny zmiňuje podobnou motivaci, „Pro mě to (členství v komunitní zahradě, pozn. autorky) bylo kvůli tomu, abych naučil své dítě, že dnes všechno není

instantní (hned).“ (R 25. 18.04.2019. P). Ne všichni respondenti však vnímají komunitní zahradu jako místo, kde si děti mohou vybudovat vztah k pěstování. „Dětem to určitě může ukázat, jak rostou rostliny, je pro ně zábava utrhnout si jahodu nebo vykopat ředkvičku, ale celkově jsou pozemky na těchto zahradách tak malé, že vztah k pěstování mohou těžko vybudovat. Slouží spíše k zábavě a možnosti hry jinde než na hřišti.“ (R 13. 17.04.2019. P)

RELAXACE A ODPOČINEK

Zeleň má na lidi příjemný vliv a zvláště v městské zástavě láká k odpočinku a relaxaci. Právě to přivedlo velkou část respondentů z obou zahrad ke členství, kdy jako svou motivaci zmiňovali relaxaci a odpočinek nebo trávení volného času. Obě zahrady nabízejí posezení v zeleni, zahrada ve Vidimce je klidnějším místem s prostorem pro vyžití dětí, součástí Prazeleniny je kavárna se stoly a židlemi s výhledem na Vltavu, kde se dá odpočívat u piva nebo kávy.

PÉČE O OKOLÍ

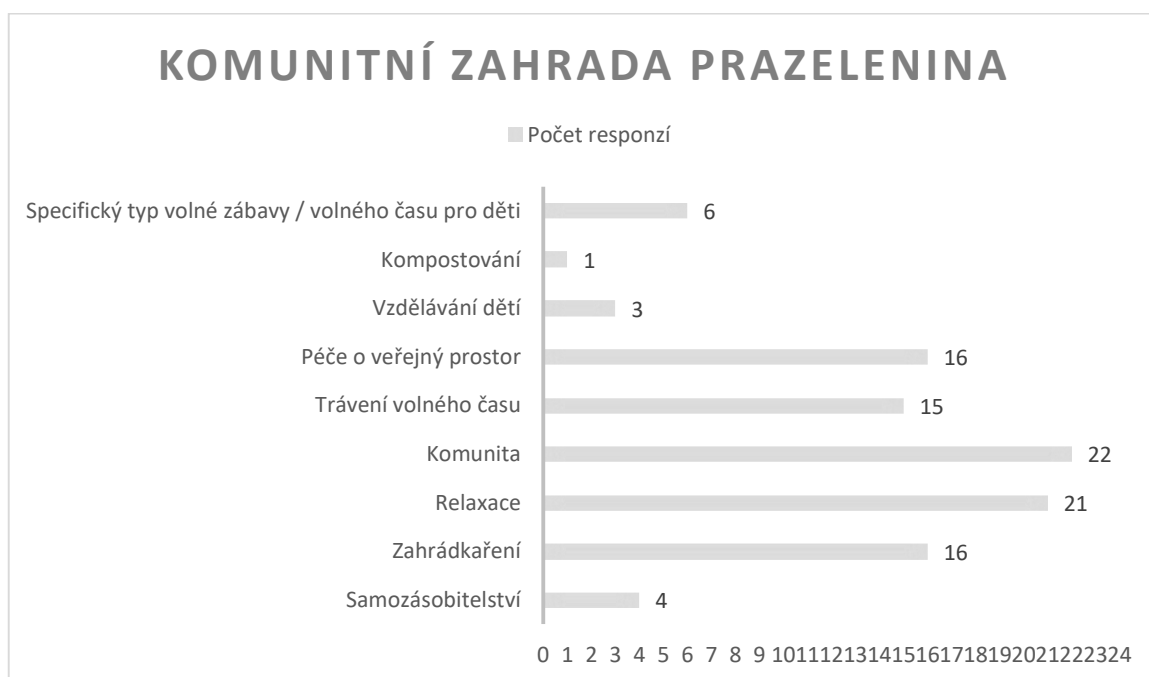
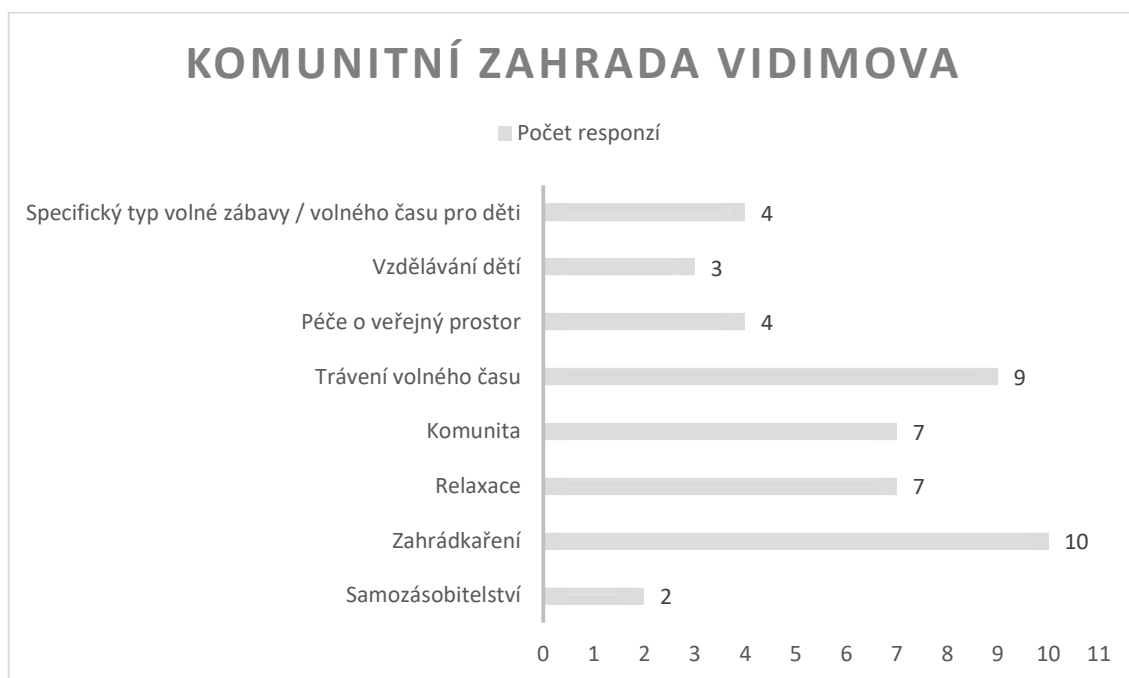
Snaha zkrášlit prostředí, ve kterém žijí, pečovat o veřejný prostor a využít prázdné prostory užitečným způsobem, motivovalo méně než polovinu respondentů z Vidimky a tři čtvrtiny z Prazeleniny. „Praha 7 není moc zelená... v bytě není balkon ani terasa tak Prazelenina je oáza zeleně.“ (R 3. 16. 04. 2019. P). Podobně jako respondent z Prazeleniny se vyjadřuje i respondent ze zahrady Vidimova, „Je to malá oáza uprostřed šedi, ostrov, kam se můžeme chodit s dětmi sejit se známými a kamarády a spoluvytvářet... začlenit se do místní komunity.“ (R 13. 25.10.2019. V). Prazelenina se za svou existenci musela již několikrát stěhovat, pěstovalo se třeba v pytlich se zeminou na odtahovém parkovišti, podle slov předsedy spolku se tato místa vždy podařilo oživit a lidé z okolí to vnímali pozitivně.

SOCIÁLNÍ ZMĚNY A AKTIVISMUS

Jednou z potřeb, kterou mohou zahradníci členstvím v komunitní zahradě naplnit, je občanský aktivismus, snaha něco ve svém bydlišti měnit, zapojovat se do činností, které na ně mají dopad, anebo také být součástí nových trendů a alternativ. K této motivaci se vyjádřili shodně dva zahradníci z Prazeleniny a zahrady Vidimova, když zmínili kompostování jako nový trend, který přejali. Respondentka ze zahrady Vidimova se vyjádřila o větší informovanosti a možnosti aktivně vystupovat, „Přes komunitu na zahradě se dozvídáme například i o projektech místního úřadu, které se nám nelíbí a o nichž bychom se nedozvěděli, a máme tak možnost se vyjádřit.“ (R 10. 19.11.2017. V). Opačný názor má však respondent z Prazeleniny, podle něj komunitní zahrady k aktivizaci lidí velký potenciál

nemají „... je to spíše volnočasová aktivita pro lidi, kteří se rádi starají o zahradu, ale nemají vlastního pozemku.“ (R 13. 17.04.2019. P)

V následujících grafech je znázorněno, jaké odpovědi na otázku po motivaci byly nejčtetnější. Respondenti mohli vybrat více odpovědí a také dopsat své vlastní, pokud se ve výčtu neobjevovaly.

Motivace, které zahradníky vedou ke členství v komunitě, z větší části odpovídají těm, které jsou uvedeny v teoretické části až na motivaci trávení volného času pro děti. Komunitní zahrada tak není jen prostorem pro pěstování a seznamování zahradníků ale také prostředím zajímavým pro děti a jejich hry. „Mám s dětmi kam jít, nemusím s nimi trávit čas jen na hřišti nebo v parku“ (R 20. 17.04.2019. P). V zahradě Vidimova je například „blátivá kuchyňka“ pro dětské vaření z písku a hlíny a obě zahrady umožňují opékání nad ohništěm. „To, co volně funguje na venkově, se v prostoru sídliště nabízí právě v komunitní zahradě.“ (R 7. 25. 10. 2017. V). Tím, že je zahrada uzavřená, se stává i bezpečnější než veřejné hřiště a děti si zde mohou hrát jiným způsobem a učit se jiným dovednostem.

V Komunitní zahradě Vidimova dominuje jako hlavní motiv zahrádkaření a trávení volného času. Jen s o něco nižšími hodnotami responzí je komunita a relaxace. Podobné výsledky má i Prazelenina. Tam je nejčastější motivací zmiňovaná komunita, následuje relaxace a až poté zahrádkaření společně s péčí o veřejný prostor. Nejméně zmiňovanou motivací pak bylo shodně v obou zahradách samozásobitelství. Komunitní zahradníky na městském pěstování láká nejvíce pěstování rostlin, „pěstování“ sociálních vazeb a odpočinek od městského způsobu života.

6.4 KOMUNITA

V této části výzkumu se budu soustředit na zodpovězení dvou výzkumných otázek: *Jaký význam má pojem „komunita“ v případě komunitních zahrad? a Jaký je vztah členů komunitní zahrady ke komunitě a jak své členství vnímají?*

Komunita v komunitní zahradě může pro každého z jejích členů představovat něco jiného. Pro srovnání zahradníci z komunitní zahrady Dig In z Port Melbourne v Austrálii popsali komunitu jako „spojující a propojující“. Z jejich zkušenosti pro ně společná práce na zahradě byla příležitostí, jak se seznámit s novými lidmi a najít si přátele, věnovat se užitečným činnostem ve společnosti s dalšími a vyhnout se tak samotě, poznat sousedy ze svého okolí a cítit se s místem bydliště více propojeně (Kingsley, Townsend, 2006 : 531 – 532). Potvrdili také, že mají pocit silné sounáležitosti se skupinou, chodí si do zahrady pro podporu a rady od druhých. Většina jejich rozhovorů se týká zahradničení, ale někteří zde

sdílejí i těžké momenty ze svých životů jako je smrt partnera nebo těžké onemocnění v rodině (Kingsley, Townsend, 2006 : 532).¹⁵

Respondenti z obou zkoumaných zahrad pojem „komunitní“ vnímají nejčastěji jako „společné“, případně „sdílené“. Zmiňovali se o společném prostoru, o který jako skupina pečují, jiní o společném zájmu, který je k zahradničení přivedl nebo o společném cíli a odpovědnosti za zahradu. V první řadě je pro ně komunita množství lidí, kteří sdílejí jeden prostor, o který se starají, „všichni nějak přispívají k jejímu chodu, budují se vztahy, lidé se poznávají a pomáhají si i mimo zahradu,“ (R1. 04. 04. 2019. P). Vnímání komunity komunitními zahradníky tak odpovídá tvrzení z teoretické části, že podstatou komunity je pocit sounáležitosti, založený na společné práci a cílech, o které všichni usilují a podílejí se na nich.

Vrátím-li se k australskému výzkumu, pro zahradníky z Dig In je příjemné, když potkají na ulici nebo v obchodě kolegu zahradníka a pozdraví se. Jejich pozitivní vztahy se tak přenášejí i za hranice zahrady, do společenství a dělají ho mnohem přátelštější (Kingsley, Townsend, 2006 : 531). V Prazelenině například společným pěstováním získalo nové známé, se kterými se stýkají i mimo zahradu, patnáct respondentů z devětatvaceti. „Zdravíme se při setkání v obchodě, před školkou atd., dříve jsme v naší čtvrti skoro nikoho neznali.“ (R 1. 04.04.2019. P). Ve Vidimce získalo nové přátele pět ze třinácti respondentů. Díky komunitní zahradě a navázaným vztahům se někteří respondenti podle svých slov cítí ve svém bydlišti lépe, „Cítím víc sounáležitosti, a že někam patřím, nejen že někde bydlím/chodím přespávat.“ (R 19. 17.04.2019. P), další respondent se cítí více integrovaný do prostředí svého bydliště, pro dalšího je nově méně anonymní.

Ne z každé komunitní zahrady zaznívají pouze pozitivní ohlasy na spolupráci komunity. Nejčastějšími problémy v zahraničních komunitních zahradách je homogenita, etnická či sociální, početnější skupina pak může vytvořit silné jádro komunity, které bude rozhodovat o směřování zahrady (Firth, 2011 : 558, srov. Aptekar, 2015 : 218). Tomuto problému se věnuje kapitola *Typy sociálního kapitálu* v teoretické části, kde jsou zmíněny negativa příliš silných vazeb mezi členy, které popírají jejich individuální rozhodování a autonomii.

---

¹⁵ Tento výzkum měl za cíl zjistit, do jaké míry přírodní prostředí poskytuje příležitosti pro sociální kapitál a jaké přínosy a výhody jejím členům přináší. Autoři se zaměřují na sociální podporu, soudržnost, rozvoj sociálních vazeb a sítí.

Ve zkoumaných zahradách se členové komunit od sebe výrazně neodlišují v žádných aspektech. Co se národností týče, pouze v Komunitní zahradě Vidimova jsem se setkala se Slovenkou, žijící v Praze, jinak jsou komunity tvořené Čechy. V případě Prazeleniny by se mohly vyskytnout neshody, protože jsou zde členové zřizujícího spolku společně s uživateli záhonku, kteří nemají taková práva zasahovat do chodu zahrady. Žádné jsem však nezaznamenala, takže se zdá, že spolu oba typy zahradníků vycházejí bez problémů a sounáležitost je zachována. V Komunitní zahradě Vidimova má hlavní slovo koordinátorka zahrady, která však dle svých slov reaguje na podněty zahradníků, které dají najevo při společných setkáních.

Další problém, který zaznamenávají výzkumníci v zahraniční komunitní zahradě, je organizačního rázu a týká se špatně nastavených nebo chybějících pravidel o užívání společných částí zahrady, jejich sdílení a péče o ně. Může se jednat o celou řadu prohřešků, které obtěžují druhé, jako je pouštění hlasité hudby, nepořádek a špatná péče o sdílené náradí nebo pokud se neúčastní společných brigád a prací, které mají udržovat prostor zahrady. Velké spory pak způsobuje rozdělování vypěstovaných rostlin. Nic nenaruší důvěru v zahradě tolik, jako když někomu úroda zmizí a on si na ni dělal nárok jako na svou (Van Holstein, 2017 : 1169).

Určitou nespokojenost s užíváním zahrady spatřuje respondentka z Prazeleniny, „značná část hostů pojímá Prazeleninu jen jako takovou lepší zahradní restauraci, kde si mohou dát pivo a jointa a děcka dávají pokoj, protože se zabaví. To mi trochu vadí.“ (R 20. 17.04.2019). Otevřené konflikty nebo výrazné neshody v tom, jak zahrady fungují, jsem nezaznamenala, ani se o tom nikdo ze zahradníků či koordinátorka zahrady nebo předseda spolku nezmínil.

Někteří zahradníci uvedli, že by raději pěstovali na svém soukromém pozemku, „Raději bych zahradničila na vlastním pozemku, nejsem prvoplánově komunitně založený člověk.“ (R 2. 23. 10. 2017. V) Další by brali možnost, mít větší pozemek na pěstování, „Pokud by bylo možno mít trochu větší záhonek ve společné zahradě, klidně bych zůstal.“ (R 13. 17.04.2019. P). Výhody zahradníci spatřují ve sdílené péči o zahradu a také její blízkost, „Pokud bych měla tu možnost, ráda bych zahradničila i sama, na druhou stranu záhonek o velikosti 1 x 1 metr obstarám snadno a rychle kdykoli, nejsem na zahradu nijak vázaná a je to pořád spíš radost než nějaký další úvazek.“ (R 20. 17. 04. 2019. P). Pro velkou část zahradníků je komunitní funkce zahrady důležitější než samotná pěstitelská činnost. Někteří respondenti by se zahradničení v komunitě nevzdali, ani kdyby měli možnost

pěstovat na vlastním pozemku, „Zahradničení v komunitě mi vyhovuje, protože o zahradničení v posledku nejde. Je to jen záminka pro komunitu.“ (,R 12. 17.04.2019. P) uvedl přímo jeden respondent z Prazeleniny. “Vyhovuje mi pěstování v komunitě – poznávání lidí žijících v sousedství, rady v zahradničení, vznik přátelství, prostor pro děti.“ (R 7. 25. 10. 2017. V). Větší část respondentů spíše než pěstování vede k členství právě komunita zahradníků, samotné zahradničení se stává spíše zábavou, příjemnou avšak vedlejší aktivitou.

Komunitní zahrady mají potenciál pomoci různým skupinám obyvatel překlenout sociální, etnické nebo zdravotní bariéry, které mezi sebou mají, skrze spolupráci na stejném projektu. V Komunitní zahradě Vidimova charakteristiku zahradníků ozvláštňují lidé se zkušeností s duševní nemocí, kteří jsou účastníky programu pracovní rehabilitace. Tito lidé pracují v komunitní zahradě, získávají zahradnické dovednosti, pracovní návyky, setkávají se zde se členy komunity. Komunitní zahradníci je akceptují, ohlasy na jejich pomoc v zahradě jsou veskrze pozitivní, což je příjemný start pro jejich integraci do běžné společnosti. Pro členy komunity jsou tato setkání také přínosná, pozbydou možné předsudky a získají novou zkušenost.

6.4.1 ATRIBUTY KOMUNITY

McMillan a Chavis připisují komunitě čtyři atributy a to členství, vliv, integraci a naplňování potřeb a sdílené emocionální propojení. V této části budu znaky komunity analyzovat.

Atribut členství vytváří z komunity exkluzivní skupinu lidí, kam patří jen ostatními vybraný člen. Komunitní zahrada Vidimova přijímá své členy na základě smlouvy a platby tisíc korun za pronájem záhonku na sezónu. Přednost se dává již stávajícím členům, tedy se jejich smlouva prodlouží na další sezónu, zbytek záhonů se obsadí novými zájemci. Poptávka po záhonech je velká, zatím každou sezónu musela koordinátorka desítky zájemců odmítat, protože kapacita zahrady již byla naplněna. Komunitní zahrada je otevřena veřejnosti jen jeden den v týdnu, zbylé dny sem mají přístup pouze členové a případně jejich přátelé. Brána k zahradě je na kód, který znají pouze členové komunity. Členství v této komunitě vytváří určitou exkluzivitu, která se může projevit na sociálních vazbách a vztazích mezi členy a nečleny komunity, protože je silněji odlišuje. V komunitě spolu lidé mnohé sdílí, poskytují si pomoc, v rámci jejich společenství vznikají přátelské vztahy a mohou trávit volný čas v příjemném prostředí. Pro lidi mimo kolektiv jsou však tyto benefity nedostupné,

komunita je jim uzavřena. Otázkou je, zda členství v komunitní zahradě pak sousedy nerozděluje, místo aby je sblížovalo.

V Prazelenině jsou zahradníci buď členy spolku, nebo uživatelé záhonku přijímaní na základě registrace záhonku. Členové spolku se účastní Valných hromad, shromáždění všech členů, kde se rozhoduje o zásadních činnostech spolku a o chodu komunitní zahrady. Na členy spolku se vztahují i povinnosti, jedná se o služby na zahradě a plnění dílčích provozních úkonů (Justice, 2019). Tato práva a povinnosti uživatelé záhonku nemají, jejich pomoc při údržbě zahrady je dobrovolná. Prakticky by asi nebylo možné v počtu více než sta rodin spravedlivě rozvrhnout práci na zahradě a služby v kavárně. Uživatelé zahrady platí pronájem záhonku, který je velikostí a cenou totožný s tím v zahradě Vidimova a uzavírají smlouvu se spolkem. Zahrada je přístupná pro veřejnost, přichozí zde mohou navštívit zahradní kavárnu, nechat hrát si své děti na písku a trávit zde volný čas. Oproti Vidimce je zde větší otevřenost.

Vliv nebo působení by v komunitě mělo být vyvážené, nesměřovat pouze od autority k ostatním, ale každý by měl mít možnost rozhodovat a ovlivňovat společné úsilí. Autorita má hlídat dodržování řádu a ujedná pravidla, aby se každý v komunitě cítil bezpečně.

V komunitní zahradě Vidimova vykonává úlohu autority koordinátorka zahrady, která je zaměstnaná na částečný úvazek u zřizující organizace Kokoza. Sama zde pěstovala jako jedna z komunitních zahradníků, když zahrada potřebovala někoho, kdo na ni bude dohlížet, ujala se toho. V zahradě je přítomna vždy jeden den v týdnu, kdy se za ni mohou komunitní zahradníci zastavit, pokud něco potřebují řešit a také se v ten den pracuje na společných částech zahrady. Co je potřeba uklidit, zasázet, vyrýt, to určuje koordinátorka zahrady, občas na návrh někoho ze zahradníků. Zhruba dvakrát za sezonu se zahradníci scházejí na setkání, kde sdílí své zkušenosti a debatují o problémech, které se objevují. Zde mají další možnost ovlivňovat komunitní zahradu a její chod.

V Prazelenině se o zahradě rozhoduje v rámci Valné hromady a to hlasováním, kdy každý ze členů má jeden hlas. Návrhy jsou vznášeny z řad členů nebo od předsedy spolku a jejich realizace se pak vztahuje i na uživatele záhonků.

Každý ze členů svým vstupem do komunitní zahrady naplňuje nějakou svoji potřebu ať už je to pěstování, získávání nových kontaktů, nebo trávení volného času s dětmi. Komunitě musí také něco dát, svůj čas a energii při péči o společné prostory nebo členský příspěvek, ze kterého se financují náklady na provoz zahrady.

V Prazelenině se o společné části zahrady starají zejména členové spolku, což jim ukládají stanovy. Směny v zahradní kavárně si také určují sami podle svých možností, vše je tedy na domluvě v rámci spolku. Více než polovina respondentů odpověděla, že se úprav společných částí na zahradě neúčastní, což může být dáno i větším počtem členů, a v tom případě práce „nezbyde na všechny“, a vliv také může mít malá plocha společného prostoru.

Ve Vidimce koordinátorka zahrady svolává „brigády“, kdy větší počet členů společně pracuje na určitém úkolu, například natírají plot či opravují vyvýšené záhony. Objevil se problém s tím, že někteří členové se málo zapojovali do úprav společných částí zahrady, na brigádách se objevovali stále stejní zahradníci. Takto narušená reciprocita a plnění závazků vůči komunitě samozřejmě naruší důvěru mezi členy zahrady, proto padl návrh „silné jádro“ nějak zvýhodnit. K realizaci tohoto nápadu však nakonec nedošlo, protože se komunita nedohodla, jakou formou by to probíhalo, podmínky tak mají všichni stejné nehledě na jejich zapojení. Z respondentů zúčastněných v dotazníku až na jednoho všichni uvedli, že se na úpravě společných částí podílejí. Obě zahrady jsou tvořeny individuálními záhonky, takže dělení výpěstků zde nezpůsobuje nejasnosti.

Důvěra, bezpečí a pozitivní silné vazby mezi členy jsou ideálními aspekty komunity. V dotazníku všichni zahradníci zahrady Vidimova uvedli, že k ostatním zahradníkům mají důvěru. Věří, že jim zalejí záhon, když je o to požádají, a až na jednoho respondenta věří, že se o něj postarají, i když je na to zapomenout upozornit. A batohy, položené v zahradě na lavičce, svědčí o tom, že se sebe navzájem neobávají, i když se třeba s některými znají jen od vidění.

Důvěra v Prazelenině mezi členy spolku je vysoká. Kromě vazeb, které vycházejí z péče o zahradu, je spojuje i účast ve spolku. Co se týče uživatelů záhonů, jde o velkou skupinu lidí, kde není možné každého jedince si zapamatovat. Mezi zahradníky tak vznikají menší skupinky, které se znají dobře a pomáhají si. Až na jednoho respondenta všichni věří, že se o jejich záhonek ostatní zahradníci postarají v jeho nepřítomnosti. Čtvrtina však nedůvěřuje ostatním v tom, že se o jejich záhon postarají, když jim o tom zapomenou říci.

Význam komunity v případě komunitních zahrad bych na základě pozorování a dojmů komunitních zahradníků definovala slovy, že jde o skupinu lidí, které váže společná snaha o vytvoření příjemného místa v lokalitě svého bydliště a právě sdílení společného cíle je k sobě poutá pozitivními vztahy.

Komunitní zahradníci vnímají své členství jako závazek a sdílenou odpovědnost starat se o zahradu co nejlépe, protože neslouží pouze jim. Umožňuje jim poznávat se s určitým počtem lidí a vytvářet společenství, které něco produkuje, a tato společná činnost zasahuje i do dalších oblastí jejich života, které nesouvisí se zahradou samotnou. Poznávají nové přátele, osvojují si nové dovednosti a alternativy jako třeba kompostování, obohacují svůj život o kulturní a vzdělávací akce, které organizuje zahrada, a stávají se přímými aktéry změn ve své lokalitě. Komunita a vztahy, ke kterým v ní dochází, je učí spolupracovat s druhými na jednom pozemku a společně rozhodovat o jeho podobě, což nemusí být vždy bez konfliktů a kompromisů. Komunita je společenství lidí, kde fungují jiná pravidla než za plotem zahrady, kde se cení solidarita, vzájemná pomoc a nevyžaduje se okamžitá odplata, protože veškeré vynaložené úsilí se vrací všem zahradníkům v podobě prosperující a příjemně vypadající zahrady. Komunitní zahrada přináší jejím členům jiný rozměr spolužití uvnitř města.

6.5 SOCIÁLNÍ VAZBY

Sdílením pozemku, náradí a častým setkáváním se zahradníci dostávají do vzájemných vztahů a interakcí. Při charakterizování sociálních vazeb jsem se inspirovala Tonniesovým rozdělením na *Gemeinschaft* a *Gesellschaft*. První typ je založený na blízkosti, spolupráci a na jednání, které je zaměřené stejným směrem. Druhý typ označuje vazby, které jsou smluvního typu, účelově uzavřené kvůli zisku. Analyzováním sociálních vazeb a v další části sociálního kapitálu, dojdeme k vyložení výzkumné otázky: *Jakou podobu mají sociální vazby a sociální kapitál mezi členy komunity?*

Zahradníci, kteří jsou členy zahrady delší čas než pár týdnů, uvedli, že komunitu vnímají jako skupinky známých a přátel, tedy že si nejsou všichni stejně blízcí. To při velikosti obou komunit a různé četnosti docházení jejich členů do zahrady není ani možné. V rámci celé skupiny zahradníků si tak více pomáhají a více se kontaktují jen s několika zahradníky, kde však dochází k navázání hlubších vztahů, přátelství a solidarity.

Bližší vztahy se vyznačují také tím, že se lidé znají jménem. V Prazelenině při počtu asi sto třicet pěstujících odpovídalo nejvíce respondentů, že se jménem znají s dvaceti lidmi. Respondent se sedmiletým členstvím uvedl, že zná jménem na šedesát zahradníků a respondenti, kteří v Prazelenině začínají svou první sezónu, se znají blízce teprve s jedním či dvěma zahradníky.

V Komunitní zahradě Vidimova pěstuje čtyřicet pět rodin. Nejvíce respondentů odpovědělo, že se jménem znají s deseti z nich, jeden z nich zná jménem patnáct až dvacet zahradníků a pět respondentů oslovuje jménem dva až pět zahradníků.

Ovlivnit výsledek může délka členství v zahradě, čím kratší dobu je respondent členem, tím méně možností na seznámení má. Avšak respondentka, která je členkou zahrady čtyři roky, zná jménem asi pět dalších zahradníků, respondentka, která je členkou teprve rok, oslovuje jménem deset zahradníků, nemusí to být pravidlem a roli zde hrají i další faktory. Důležité je, že komunitní zahrady vytvářejí příležitosti k navázání sociálních vazeb a usnadňují je.

Sociální vazby v komunitních zahradách jsou spíše typu *Gemeinschaft*. Jsou nekonfliktní, spíše přátelské nebo neutrální. Důvodem může být to, že obě zahrady jsou složeny ze záhonků, o které se každý stará sám. Vzájemná závislost při společném pěstování, nutnost řešit a debatovat nad společným dílem a případné konfrontace při dělení výpěstků ze společných částí by vytvářely zcela jiné vazby, mnohem hlubší a možná i vyostřenější.

6.6 SOCIÁLNÍ KAPITÁL

Sociální kapitál je směřování zdrojů, jako je loajalita, soudržnost, reciprocita, důvěra a pomoc, tedy takových, které udržují pozitivní vztahy mezi lidmi a podporují nekonfliktní a bezpečné soužití.

V obou zahradách panuje mezi zahradníky přátelská atmosféra. V zahradě Vidimova, kde je kolektiv zahradníků menší, si členové komunity tykají a pokud se představují, tak křestními jmény. Při přípravách akcí v zahradě nebo při práci na společných částech zahrady se příchozí členové automaticky zapojí k již pracujícím zahradníkům a pomohou si, pokud mají čas. Prostředí zahrady podněcuje k vzájemné laskavosti, ať už jde o uvaření kávy pro druhého zahradníka, nabídnutí společného opékání vuřtů nebo rozdělení se o sazeničky či semínka a to i mezi zahradníky, kteří se příliš neznají. Zvláště členky, které zahradu navštěvují s dětmi, do ní přicházejí společně s dalšími členkami zahrady nebo se tu s nimi setkávají po předchozí domluvě. Jejich děti si zde společně hrají, ony se starají o záhon nebo si povídají.

Při pozorování jsem si všimla, že je zde skupina více zainteresovaných členů, kteří spolu více spolupracují a to se odráží i v jejich vztazích, které jsou otevřenější a bližší.

Zároveň se orientují v chodu zahrady a pomáhají tak koordinátorce zahrady se zajištěním akcí nebo dnů, kdy je zahrada otevřena pro veřejnost.

V Prazelenině je málokdy prázdno, setkávají se tu skupinky přátel u zahradní kavárny, rodiče s dětmi, které si zde společně hrají, a lidé z okolí, kteří nejsou členy komunity ani spolku, nemají zde záhonek, ale přišli si užít příjemné atmosféry do zahradní kavárny. V tomto množství lidí je těžké se vyznat, kdo do jaké skupinky patří.

Vždy jsou zde přítomni členové spolku, kteří spravují provoz kavárny a zahrady a většinou nejen ti, kteří mají službu, ale i další, kteří si sem přišli odpočinout a popovídat si. Členové spolku k sobě mají blíže než uživatelé záhonků, jsou organizátory a hlavními iniciátory akcí, které zde probíhají. Působí jako silné jádro komunity, jako tmel, který drží při sobě méně aktivní a nové členy.

Blízké vztahy, které jsou důležité pro sociální kapitál, nejsou v komunitní zahradě samozřejmostí a netýkají se všech stejnou mírou. V obou komunitách existuje „silné jádro“ zahradníků, kteří se více angažují v chodu zahrady a poutají je bližší vztahy než ty, které mají s ostatními zahradníky. Komunita je tak složena z menších skupinek přátel a kamarádů, kteří se v zahradě více vídají a mají mezi sebou užší vazby, vzájemně si důvěřují a jsou k sobě solidární.

Firth a kol. píše, že komunitní zahrady vytváří sociální kapitál tím, že spojují lidi ze stejné lokality se společným cílem. Stejná lokalita a cíl vytváří společnou identitu členů komunity a přispívá k silným vazbám, které jsou charakteristické pro svazující sociální kapitál (Firth, 2011 : 562). Komunitní zahrady se mohou stát pomyslným centrem sousedství, na které jsou lidé hrdí, a také se zde mohou řešit problémy konkrétní oblasti kolektivně (Spilková, 2017: 32).

Komunitní zahradníci si pomáhají, a pokud si přímo nepomáhají, alespoň si neškodí. Nemohu však říct, že by celá komunita působila semknutým dojmem se silnými vazbami jako typ svazujícího sociálního kapitálu. Naplňováním svého cíle, jímž je budování komunitní zahrady, ovlivňují lokalitu, zkrášlují ji a vytváří příjemný prostor, avšak kolektivní řešení problémů dané lokality nebo výraznější občanská angažovanost odsud nepramení. Zahradníci jsou na svou zahradu hrdí, „zahrada je úžasné místo, doufám, že bude fungovat nadále“, (R 5. 20. 10. 2017. V) hodnotí Vidimku jedna z respondentek. „Zahrada je krásná a já jsem na ni pyšná“ (R 20. 17. 04. 2019. P), napsala respondentka na adresu Prazeleniny.

Vytvářením komunity, která je složena z různých lidí, se podporuje přemostující sociální kapitál a schopnosti lidí akceptovat tyto obyvatele (Firth, 2011 : 565, srov. Schukoske, 2000 : 356). Jak ale také uvádí, malá rozmanitost etnických skupin a omezenost interakcí mezi členy byla v některých zahradách klíčovým problémem (Firth, 2011 : 559). Přemostujícímu sociálnímu kapitálu také nahrávají vazby na další organizace, což usnadňuje přístup ke zdrojům, posilujícím zahradu a komunitu. Firth uvádí vztah mezi komunitní zahradou a environmentálně zaměřenou organizací, která pro členy komunity pořádala kurzy o pěstování a zahradničení, které vnímali jako obohacující (Firth, 2011 : 563).

Z výsledků dotazníku lze odvodit, že komunitní zahradníci jsou si podobní, a to věkově, vzděláním i životním postojem. Jedná se o homogenní skupinu lidí. Pouze ve Vidimce, kde probíhá program na pracovní rehabilitaci lidí se zkušeností s duševní nemocí, se lze setkat s přemostujícím sociálním kapitálem, kdy jsou tito lidé přijímáni do komunity zahradníků, pracují společně na pozemku zahrady a dochází zde k eliminování možných předsudků z neznalosti takové skupiny lidí ze strany zahradníků a navazování zdravých vztahů, které jsou velkým přínosem pro účastníky programu.

Obě zahrady pořádají akce nebo kurzy pro zahradníky ve svém areálu. V Prazelenině jsou to například hudební koncerty, Vidimova je místem, kde své aktivity realizuje zřizující organizace Kokoza, takže zde probíhají různé workshopy a kurzy, které však jsou pro nejen pro komunitní zahradníky, ale i pro širokou veřejnost. Kokoza se podílí i na plánování slavností zahájení sezóny a ukončení, kdy do areálu zahrady zve v rámci programu organizace a neziskovky s podobným posláním.

Těchto akcí v rámci zahrady se většinou účastní sedmnáct respondentů z Prazeleniny, to je jen něco málo přes polovinu z dotázaných, a jejich organizací se zabývá osm z nich. V zahradě Vidimova je výsledek podobný, zde se spíše akcí účastní devět respondentů a čtyři odpověděli, že spíše ne. Na organizaci akcí se podílelo sedm respondentů a šest ne.

Spojovací sociální kapitál se objevuje zejména ve vztahu k institucím a subjektům v ziskovém sektoru, které mohou organizaci zřizující komunitní zahradu poskytnout finanční prostředky a granty na její provoz. Pokud se pro instituci nebo obchodní společnost komunitní zahrada jeví jako pozitivní projekt, ať už přispívající ke zdraví obyvatelstva nebo zušlechťení městského prostoru, kterého chtějí být součástí, zvyšuje to šance zahrady na získání financí (Firth, 2011 : 564).

Komunitní zahrada Vidimova na svůj rozvoj získala grant od společnosti T-Mobile v rámci projektu Komunitní zahrada Vidimova žije! (T-Press, 2019). Nadále ji podporuje i

Městská část Prahy 11, na jejímž pozemku zahrada existuje (Praha 11, 2019, srov. Výroční zpráva za rok 2015, 2019). Podle předsedy spolku Prazelenina nemuseli k provozu zahrady nikdy využít granty nebo dotace, vše si financují sami z členských příspěvků a z provozu zahradní kavárny, kdy se veškerý výnos vrací zpět do spolku. Na žádné instituce, kromě městské části, na jejímž pozemku zahrada existuje, nebo obchodní společnosti se nevážou.

Sociální kapitál může mít i negativní projevy, pokud normy a sankce utlačují individualitu členů, nebo silné vazby znesnadňují lidem z okolí stát se členy a zapojit se do chodu komunity. V obou komunitních zahradách může být pro nové členy těžké najít své místo v již zaběhnutém fungování komunity a navázaných sociálních vazbách. Avšak akce, které zahrady organizují, dávají nováčkům příležitost se zapojit a poznat další zahradníky. Normy a pravidla, které v zahradách platí, schvalují sami zahradníci, neměly by tedy pro ně být škodlivé.

Autoři se shodli, že zahraniční komunitní zahrady, které zkoumali, sociální kapitál vytvářejí a jsou tak přínosem pro lokalitu a samotné členy zahrady. Glover dodává, že sociální aktéři, kteří stojí mimo sociální síť, tedy nejsou součástí komunitní zahrady, nemusí vnímat tuto zahradu jako přínos a pozitivum, jelikož nemají přístup ke zdrojům v rámci sociálního kapitálu (Glover, 2004 : 159). To potvrzuje i hodnocení Prazeleniny na jejich facebookových stránkách. „Naprostá tragédie, pokud je toto uskupení přímo pod vaším oknem“, vyjádřila se uživatelka sociálních sítí, kritizující hluk, který odtud prý slýchá. Pro členy komunity je večerní zábava v zahradě příjemná, to už neplatí pro nezúčastněné obyvatele lokality.

Sociální kapitál se v komunitách projevuje zejména spoluprací a vzájemnou solidaritou mezi všemi zahradníky. Vztahy mezi zahradníky nemusí být nutně blízké, zahradničení je ve větší míře v obou zahradách individuální, každý se stará o svůj záhonek, takže vstupování do těsných kontaktů není nutností ale volbou, stejně tak sociální kapitál může ve skupině vzniknout, ale ne automaticky tím, že lidé sdílí stejný pozemek.

V užších kontaktech, které zahradníci udržují s některými členy komunity, se dají nalézt další znaky sociálního kapitálu, jako je reciprocita či vznik závazků a očekávání. Zároveň solidarita mezi těmito přáteli pokračuje i za hranicemi zahrady. Komunitní zahrady tedy nejsou producenti sociálního kapitálu, ale svým charakterem ho umožňují vytvářet mezi skupinkami zahradníků s úzkými vazbami.

6.7 ZŘIZOVATEL

Tato část se bude týkat výzkumné otázky, směřující na zřizovatele komunitní zahrady: *Jakou roli hrají organizace občanské společnosti spravující komunitní zahrady v budování komunity?*

Komunitní zahrada Vidimova je projekt neziskové organizace Kokoza, o. p. s, jejíž název vznikl ze slov kompostování, komunita a zahradničení. Organizace se věnuje městskému pěstování, způsobům ekologického zpracovávání bioodpadu, podporuje zaměstnanost osob se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním a pracuje s dětmi a mládeží v oblasti městského pěstování (Justice, 2019). Kokoza nabízí pomoc se zakládáním komunitních zahrad jiným organizacím nebo neformálním skupinám, pořádá workshopy a konzultace o způsobech městského kompostování a o zahradničení pro jednotlivce, skupiny i firmy. Propaguje ekologické a také sociálně prospěšné trendy jako jsou pracovní příležitosti v zahradničení pro klienty se zkušeností s duševní nemocí a při té příležitosti se setkávají se členy komunity a stávají se její součástí (Kokoza. 2019).

Druhá komunitní zahrada byla založena roku 2012 dvěma zakladateli jako neformální skupina a o rok později byl založen spolek Prazelenina, provozující mimo zahrady i zahradní kavárnu. Účelem spolku je naplňování společného zájmu členů, a tím je „komunitní pěstování zeleniny a podpora sousedských vztahů v městském prostoru“ (Stanovy spolku Prazelenina, z. s., 2019). Přímou ve svých stanovách spolek uvádí, že chce „rozvíjet komunitní pěstování zeleniny a rostlin v městském prostředí a tím podporovat aktivní trávení volného času a vztah k přírodě u dětí i dospělých“, „sdružovat a propojovat lidi ... podporovat rozvoj sousedských vztahů ... a zvyšovat účast lidí na veřejném životě“ (Stanovy spolku Prazelenina, z. s., 2019). Spolek má třicet členů, předsedu a výbor a o chodu zahrady se rozhoduje na Valné hromadě, což je shromáždění všech členů spolku.

Strukturálně-operacionální definice, která obsahuje pět znaků neziskových organizací je v souladu s těmito organizacemi. Obě mají jasně stanovenou vnitřní strukturu a cíle, nejsou závislé na žádné jiné organizaci nebo státu a jsou schopné se samy spravovat. Zisk není rozdělován a vrací se zpět do organizace, to se týká hlavně Prazeleniny, která provozuje zahradní kavárnu a výdělky vrací zpátky do provozu zahrady. Členství v organizacích a komunitních zahradách je dobrovolné, každý rok se obnovuje, stejně tak práce zahradníků a v Prazelenině členů spolku, kteří provozují zahradní kavárnu, jsou bez nároku na mzdu.

Salamon a Anheier klasifikovali organizace občanské společnosti do jedenácti skupin podle oblasti, které se věnují. Šestá z nich se týká rozvoje a bydlení (*Development and Housing*), první podskupina se konkrétně zabývá ekonomickým, sociálním a komunitním rozvojem, kam by se svým cílem a činnostmi mohly patřit obě komunitní zahrady, protože propagují programy a poskytují takové služby, které „pomáhají zlepšit komunitu a hospodářský a sociální blahobyt společnosti a usilují o zlepšení kvality života v komunitách nebo sousedstvích“ (Salamon, Anheier, 1996 : 16).

Organizace občanské společnosti se vyznačují tím, že ve svém fungování dodržují občanské normy, kterými je svoboda, demokracie, respekt, tolerance a spolupráce. Principem rozhodování je v obou zahradách hlasování členů komunitní zahrady. V Prazelenině rozhoduje orgán spolku, Valná hromada, kde jsou přítomni členové v počtu, který je podle stanov usnášeníschopný. V zahradě Vidimova je způsob hlasování volnější, protože členové zahrady nejsou formálně organizovaní. Jejich rozhodnutí také posuzuje zřizující organizace, která má hlavní slovo při změnách v zahradě. Princip rozhodování je zde však demokraticky a členové obou zahrad mají možnost ovlivnit směřování zahrady.

Zřizující organizace do komunitních zahrad otiskávají své principy fungování, jako je demokratické rozhodování, tolerance a dobrovolnictví, a také mnoho ze sebe. Organizace Kokoza se zaměřuje na kompostování a proto komunitní zahradě dominuje rozlehlý kompost, který využívají i lidé z blízkého okolí, a dokonce kompostovací toaleta. Prazelenina je spolek akčních lidí, proto se zde velmi často konají různé akce, koncerty nebo ochutnávky.

Role organizace občanské společnosti v budování komunity je zejména organizační. Tvoří normy, pravidla a poskytuje prostor pro vlastní iniciativu členů, pro naplnění jejich vizí a potřeb. Vkládá do ni principy, jako je dobrovolnictví či naplňování společensky prospěšných aktivit.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zachytit význam komunity pro její členy, jak a v jaké podobě se projevuje a to ve dvou komunitních zahradách, na základě případové studie. Skrze rozhovory, dotazníkové šetření a pozorování jsem hledala odpovědi na výzkumné otázky, které k hlavnímu cíli směřují.

Podle výsledků jsou komunitní zahrady místy, které umožňují lidem navázat nové sociální vazby a vztahy v městském prostředí. Přispívá k tomu hlavně sdílení prostoru, práce na společných částech zahrady a také aktivity, které zde probíhají, jako jsou přednášky, koncerty a program pro děti. Četnost a hloubka vztahů závisí zejména na jejich aktérech, vstupování do kontaktů a vzájemné interakce totiž nejsou vynuceny pěstováním na společném záhoně a dělením výpěstků, jak je uvedeno v kapitole *Typologie prostorové a vztahové organizace* v první části práce.

Komunitní zahrady nevytváří společenství se silnými vazbami mezi všemi členy, jak je typické pro tradiční komunity. Jsou tvořeny menšími skupinkami zahradníků s užšími, přátelskými vztahy, které však přesahují i za hranice zahrady a lokalitu dělají méně anonymní. Mezi těmito skupinkami přátel také vzniká sociální kapitál, charakterizovaný zejména silnou důvěrou, reciprocitou a vznikem závazků a očekávání.

Komunitní zahradníci komunitu vnímají jako společenství lidí se stejnými zájmy, které spojuje sdílení společného prostoru a usilování o společný cíl. V rámci vytváření příjemného prostředí v zahradě jsou vůči sobě solidární, vzájemně si pomáhají nebo si alespoň neškodí. Spojuje je pocit sounáležitosti, který je podstatou komunity, jak je zmíněno v kapitole *Co je komunita*. Svě členství vnímají jako závazek vůči ostatním zahradníkům starat se o zahradu co nejlépe a také jako sdílenou odpovědnost, která je učí spolupracovat a společně o tomto místě rozhodovat.

Za oběma zahradami stojí zřizující organizace občanské společnosti, které svým charakterem a zaměřením stanovují základní znaky a principy jejich fungování. Vliv na budování komunity, který mají, spočívá zejména v prostoru, jenž poskytují zahradníkům pro naplňování jejich vizí a potřeb, případně v pořádání akcí v prostoru zahrady a nastavování norem a pravidel pro zahradníky. Také je mohou obohatit společensky prospěšnými činnostmi, kterým se věnují. V případě zahrad, ve kterých probíhal výzkum je to program na začleňování lidí se zkušeností s duševním onemocněním do pracovního prostředí, kompostování či ekologické pěstování. Jejich role je však zejména organizační.

Z výzkumu vyplývá, že motivace zahradníků k navštěvování komunitní zahrady vychází častěji z komunitního setkávání a relaxování v jejím prostoru, než z důvodů potravinového samozásobitelství. Zahradničení je zde pojímáno jako činnost, která umožňuje příjemně trávit volný čas. Výsledky potvrdily motivace z teoretické části a také odhalily další, kterou je trávení volného času v zahradách s dětmi. Komunitní zahrady jsou místa s venkovským rázem uprostřed měst, která dětem a rodičům umožňují jiné, lákavé aktivity, než dětská hřiště a parky.

Pokud shrnu předchozí výsledky a zaměřím se na podobu komunity, která z nich vyplývá, přikláním se k tezi Kellera. Ten uvádí, že dnešní komunity mají podobu „rozptýlených sítí mezi-osobních vztahů spojujících jednotlivce, kteří se pohybují ve strukturách moderní společnosti“, kde tito lidé „uspokojují své potřeby na omezeném prostoru, který obývají v sousedství druhých lidí, s nimiž navazují bezprostřední kontakty“ (Keller, 1986 : 40). Komunity v komunitních zahradách jsou dobrovolnými, ničím nevynucenými sociálními vazbami mezi skupinou lidí ze stejné lokality, kteří se setkávají, aby trávili volný čas stejným způsobem.

ZDROJE

KNIHY A ČLÁNKY

1. ANHEIER, Helmut K., GERHARDS, Jurgen., ROMO, Frank, P. 1995. „Forms of Capital and Social Structure in Cultural Fields: Examining Burdieu’s Social Topography“. *American Journal of Sociology*. Vol. 100, No. 4. 859 – 903.
2. APTEKAR, Sofia. 2015. „Vision of Public Space: Reproducing and Resisting Social Hierarchies in a Community Garden“. *Sociological Forum*. Vol. 30, No. 1: 209 – 227.
3. BOB, Clifford. 2011. „Civil and Uncivil Society“ in M. Edwards, *The Oxford Handbook of Civil Society*. New York: Oxford University Press, 209 – 219.
4. BRUHN, John G. 2011. *The Sociology of Community Connection*. Vyd. 2. Springer Science & Business Media. 328 s.
5. DELANTY, Gerard. 2003. *Community*. Vyd. 1. London: Routledge 227 s.
6. EGLI, Victoria. OLIVER, Melody. TAUTOLO, El-Shadan. 2016. „The development of a model of community garden benefits to wellbeing“. *Preventive Medicine Reports*. 3 (2016): 348 – 352.
7. ELINGS, Marjolein. 2012. Effects of care farms. Scientific research on the benefits of care farms for clients. *Plant Research International*. Wageningen UR, 53 s.
8. FERRIS, John. NORMAN, Carol. SEMPIK, Joe. 2001. „People, Land and Sustainability: Community Gardens and the Social Dimension of Sustainable Development“. *Social Policy & Administration*. Vol. 35, No. 5.
9. FIRTH, Chris. MAYE, Damian. PEARSON, David. 2011. „Developing „community“ in community gardens“. *Local Environment*. Vol. 16, No. 6 : 555 – 568.
10. GLOVER, Troy D. 2004. „Social Capital in the Lived Experiences of Community Gardeners“. *Leisure Science*. 26:2, 143 – 162.
11. KATO, Yuki. 2015. „Community Gardening as a Social Action, by Claire Nettle“. *City & Community*. 14:1. 91 – 93.
12. KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 211 s.

13. KOOPMANS, Marlinde, E., KEECH, Daniel. SOVOVÁ, Lucie. REED, Matt. 2017. „Urban agriculture and place-making: Narratives about place and space in Ghent, Brno and Bristol“. *Moravian Geographical Reports*. 25(3): 154 – 165.
14. LIN, Jan. MELE, Christopher. 2005. *The Urban Sociology Reader*. Psychology Press. 363 s.
15. LIN, Nan. 2001. *Social capital: a theory of social structure and action*. Vyd. 1. USA: Cambridge University Press. 281 s.
16. MCMILLAN, David W., CHAVIS, David M. 1986. „Sense of community: A definition and theory“. *Journal of community psychology*, 14 (1), 6-23.
17. MCMILLAN, David. W. 1996. „Sense of Community“. *Journal of Community Psychology*. Vol. 24, No. 4: 315 – 325.
18. NOLT, Steven M. 2016. *The Amish : A Concise Introduction*. Vyd. 1. Johns Hopkins University Press. 144 s.
19. PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana a VODÁKOVÁ, Alena. 1996. *Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 2 sv.
20. PUTNAM, Robert, D. 2004. *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Oxford University Press, 516.
21. PUTNAM, Robert. 1995. „Bowling Alone: America’s Declining Social Capital“. *Journal of Democracy*. 6:1, 65 – 78.
22. RASPER, Martin. 2014. *Urban gardening: zahrady ve městě: o touze po návratu k přírodě prorůstající asfaltem i betonem*. Praha: Dauphin. 181 s
23. SCHUKOSKE, Jane E. 2000. „Community Development through gardening: State and Local Policies Transforming Urban Open Space“. *Legislation and Public Policy*. Vol. 3:351: 392.
24. SKOVAJSA, Marek a kol. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Vyd.1. Praha: Portál. 2010. 376 s.
25. SPILKOVÁ, Jana a kol. 2016. *Alternativní potravinové sítě - česká cesta*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. 184 s.
26. SPILKOVÁ, Jana. 2017. „Producing space, cultivating community: the story of Prague’s new community gardens“. *Agric Hum Values*. 34: 887 – 897.
27. ŠAFR, J., SEDLÁČKOVÁ, M. 2006. *Sociální kapitál. Koncepty, teorie a metody měření*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 93 s.

28. THORNTON, Alec. 2017. „The Lucky country“? A critical exploration of community gardens and city-community relations in Australia cities“. *Local Environment*, 22:8, 969 – 985.
29. VAN HOLSTEIN, Ellen. 2017. „Relating to nature, food and community in community gardens“. *Local Environment*. 22:10, 1159 – 1173.
30. YIN, Robert K. 2003. *Case study research: design and methods*. 3rd ed. Thousand Oaks: Sage, 181 s.
31. ZIMBARDO, Philip G. 2014. *Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. Vyd. 1. Praha: Academia. 625 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. FRÍČ, Pavol. 2019. *Občanská společnost a definice NNO, vývoj, stav a trendy*. [online]. [cit. 03. 01. 2019]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_fric_pro_web.pdf
2. IGI-Global. 2019. *What is social ties*. [online]. [cit. 5. 07. 2018]. Dostupné z: <https://www.igi-global.com/dictionary/social-network-citizenship/27510>
3. Justice. 2019. *Veřejný rejstřík a Sbírka listin*. [online]. [cit. 26. 2. 2019]. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/vypis-sl-detail?dokument=49265875&subjektId=762676&spis=347938>
4. Justice. 2019. *Veřejný rejstřík a Sbírka listin*. [online]. [cit. 26. 2. 2019]. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/vypis-sl-detail?dokument=39806155&subjektId=904776&spis=988625>
5. Justice. 2019. *Veřejný výpis a Sbírka listin*. [online]. [cit. 07. 04. 2019]. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma.vysledky?subjektId=675322&typ=UPLNY>
6. KELLER, Jan. 1986. *Komunita – proměna nebo zánik?* In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské university, str. 31 – 43. [online] [cit. 22. 5. 2017]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/111713/G_Sociologica_30-1986-1_4.pdf?sequence=1.
7. Kokoza. 2018. *Zdravá komunita*. [online]. [cit. 05. 07. 2018]. Dostupné z: <https://www.kokoza.cz/zdrava-komunita/>.

8. Neziskovky. 2019. *Typologie NNO v ČR podle Státní politiky vůči NNO v letech 2015 – 2020*. [online]. [cit. 29. 01. 2019]. Dostupné z: https://www.neziskovky.cz/clanky/511_692/fakta_typy-neziskovych-organizaci/.
9. PETONNET, Collete. 1996. „Anonymita aneb ochranná slupka“. *CEFRES*. [online]. [cit. 04. 04. 2019]. Dostupné z: http://www.cefres.cz/pdf/c10/pettonnet_1996_anonymita_ochranna_slupka.pdf
10. PONDĚLÍČEK, Michael. 2012. *Zeleň v urbánním prostoru jako indikátor kvality života města*. Brno. Doktorská práce (Ing. Arch.). Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, Ústav teorie.
11. Praha 11. *V Praze 11 je ode dneška druhá komunitní zahrada*. [online]. [cit. 28. 04. 2019]. Dostupné z: <http://m.praha11.cz/cs/jizni-mesto-zije/aktuality-z-prahy-11/v-praze-11-je-ode-dneska-druha-komunitni-zahrada.html>
12. Rubikon centrum. 2018. *Komunitní centrum a komunitní zahrada Kotlaska*. [online]. [cit. 05. 07. 2018]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/komunitni-centrum-zahrada/>.
13. Rubikon Centrum. 2019. *Komunitní centrum a zahrada Kotlaska*. [online] [cit. 26. 2. 2019] Dostupné z: <http://www.rubikoncentrum.cz/komunitni-centrum-zahrada/>
14. Social Capital Research. 2019. *What is Bonding Social Capital?* [online]. [cit. 24. 01. 2019]. Dostupné z: <https://www.socialcapitalresearch.com/what-is-bonding-social-capital/>
15. Social Capital Research. 2019. *What is Bridging Social Capital?* [online]. [cit. 24. 01. 2019]. Dostupné z: <https://www.socialcapitalresearch.com/what-is-bridging-social-capital/#note4f8e34cb4864fb1110f77822a074a29b>.
16. Sociologická encyklopedie. 2018. *Samozásobitelství*. [online]. [cit. 5. 07. 2018]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Samoz%C3%A1sobitelstv%C3%AD>
17. Sociologická encyklopedie. 2019. *Gemeinschaft a Gesellschaft*. [online]. [cit. 03. 01. 2019]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Gemeinschaft_a_Gesellschaft.
18. Společnost – E. 2019. *Komunitní projekt Liška*. [online] [cit. 26. 2. 2019] Dostupné z: http://www.spolecnost-e.cz/komunitni_projekt/
19. T-Press. 2019. *Mluvme spolu odstartovalo*. [online]. [cit. 03. 04. 2019] Dostupné z: <https://www.t-press.cz/cs/novinky/mluvme-spolu-odstartovalo.html>
20. Výroční zpráva o činnosti Kokoza, o. p. s. za rok 2015. 2019. [online]. [cit. 28. 04. 2019]. Dostupné z: https://www.kokoza.cz/wp-content/uploads/2016/06/2440_KOKOZA_vyrocní_zprava.pdf

21. WIGFIELD, A. & ALDEN. 2017. „Assessing the Effectiveness of Social Indices to Measure the Prevalence of Social Isolation in Neighbourhoods: A Qualitative Sense Check of an Index in a Northern English City“. *Springer*. [online]. [cit. 27. 10. 2018]. Dostupné z: <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1007/s11205-017-1812-0>.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1 VZOR DOTAZNÍKU PRO KOMUNITNÍ ZAHRADNÍKY

Význam komunity v komunitních zahradě

Význam komunity v komunitních zahradě

Dobrý den,

pro svou diplomovou práci bych ráda získala Váš názor na fungování komunity v komunitní zahradě.

Za Vaše odpovědi Vám velmi děkuji.

Barbora Matějková

1. Jak dlouho jste členem/členkou komunitní zahrady?

2. Co vás motivovalo pro členství v komunitní zahradě?

Nápověda k otázce: *Můžete vybrat více odpovědí.*

- potravinové samozásobitelství
- zahrádkaření
- relaxace
- komunita a setkávání s lidmi
- trávení času v zeleni
- spoluvytváření veřejného prostoru
- Jiná...

3. Jak často navštěvujete komunitní zahradu?

Nápověda k otázce: *Např.: 2x týdně*

4. Kolik času zde přibližně strávíte?

Nápověda k otázce: *Např.: 30 min.*

5. Účastníte se akcí v komunitní zahradě?

Nápověda k otázce: *Např.: doprovodný program pro děti a dospělé*

- Ano, většinou
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

6. Podílíte se na organizování akcí a doprovodných programů?

Nápověda k otázce: *Např.: plánování , pomoc s realizací,...*

- Ano
- Ne

7. Navrhujete činnosti na zlepšení zahrady ve společných částech?

Nápověda k otázce: *Myšleny části mimo vlastní záhon.*

- Ano
- Ne

8. Podílíte se na úpravě společných částí zahrady?

- Ano
- Ne

10. Vyhovuje vám zahradničení v komunitě nebo byste upřednostňoval/a zahradničení v soukromí, na vlastním pozemku? Proč?

11. Jak vnímáte komunitu zahradníků?

Nápověda k otázce: *Jaký je to podle vás kolektiv?*

- Náhodní zahrádkáři, příliš se neznáme.
- Skupinky známých a přátel, někteří se známe.
- Navzájem se většina známe.
- Jiná..

13. Ovlivnilo vaše členství k komunitní zahradě nějakým způsobem to, jak se ve svém bydlišti nyní cítíte?

Nápověda k otázce: *Např. anonymita, vzhled veřejného prostранství, možnosti trávení volného času...*

14. Jaký je pro vás hlavní přínos navštěvování komunitní zahrady?

15. Mají podle vás komunitní zahrady ve městech smysl?

- Ano
- Ne

Pokud ano, co je podle vás jejich největším přínosem?

Nápověda k otázce: *Můžete vybrat více odpovědí.*

- Trávení volného času.
- Budování vztahu k přírodě.
- Zkrášlování a péče o veřejný prostor.
- Budování komunity.
- Možnost potravinového samozásobitelství.
- Jiná..

Myslíte si, že komunitní zahrady podněcují k aktivizaci lidí (ve smyslu např. zájmu a odpovědnosti o lokalitu, ve které žijí)? Příp. mají tento vliv na Vás?

Myslíte si, že komunitní zahrada může vzbudit v dětech, které sem docházejí, vztah k přírodě nebo pěstování?

Nápověda k otázce: *Příp. berete sem své děti i z tohoto důvodu?*

16. Zahrada je „komunitní“, co si pod tím představujete?

23. Trávíte pravidelně čas na venkově?

Nápověda k otázce: *Např.: na chalupě, u rodičů, prarodičů, jiných příbuzných,...*

- Ano
 Ne

24. Jste nějak občansky aktivní?

Nápověda k otázce: *Např.: členem spolku, neziskové organizace, politické organizace, činný/činná v občanském sektoru,...*

26. Jste ...

- Žena
 Muž

27. Váš věk ...

28. Dosažené vzdělání ...

- Základní
 Vyučen/a
 Středoškolské
 Vysokoškolské

Prostor pro jakékoliv vaše poznámky, nápady, doplnění či vlastní názor.

PŘÍLOHA 2 BODY ROZHOVORU S KOORDINÁTORY ZAHRAD

- **Fakta o zahradě**
  - fyzické uspořádání zahrady, sdílené prostory a předměty;
  - majitel pozemku;
  - přístup do zahrady;
- **Otázka formalizování**
  - proč a odkdy je KZ součástí neziskové organizace;
  - financování;
  - vztahy se ziskovými organizacemi, vztahy s veřejnou správou.
- **Komunita**
  - počet členů, získávání členství, práva a povinnosti;
  - jak je budována, zásahy do jejího chodu koordinátorem/koordinátorkou, řešení potíží;
  - vztahy mezi členy/zahradníky, jejich aktivní zapojování;